

Віктар Скорабагатаў, Наталля Собалева

**ГЁТЭ,
РАДЗІВІЛ,
„ФАЎСТ”**

КАМУНІКАЦЫЯ

Антон Генрык Радзівіл

Колішняю Беларусь называлі краінай замкаў. Велічныя палацавыя комплексы, рэзідэнцыі беларскіх магнатаў славіліся як культурныя цэнтры еўрапейскага значэння. Слонім, Горадня, Ружаны і, вядома, Нясвіж -- рэзідэнцыя князёў Радзівілаў - уражвалі сучаснікаў сваімі карціннымі галерэямі, бібліятэкамі, тэатральнымі паказамі. Многія прадстаўнікі уплывовых родаў прысвячалі сябе мастацкай творчасці.

Род Радзівілаў бярэ пачатак у XV стагоддзі і неўзабаве робіцца адным з самых знатных у Вялікім Княстве Літоўскім. Гэты род даў айчыне не толькі палітыкаў, военачальнікаў, духоўных асобаў вышэйшага сану, але і цэлую пляяду дзелячай культуры -- асветнікаў, паэтаў, мастакоў, музыкантаў.

Адным з тых, хто найбольш яскрава выявіў сябе ў мастацкай творчасці, быў князь Антон Генрык Радзівіл, ардынат нясвіжскі і алыцкі, заснавальнік берлінскай лініі Радзівілаў, кампазітар, мецэнат.

Бацька кампазітара Міхал Геранім Радзівіл (1744 -- 1831) выхоўваўся ў доме апекуна -- Міхала Казіміра Радзівіла (Рыбанька), дзе атрымаў ґрунтоўную хатнюю адукацыю, у тым ліку музычную. Міхал Геранім Радзівіл меў адмысловую бібліятэку і карцінную галерэю, адну з самых багатых у краіне калекцыю медалёў.

Маці Антона Радзівіла Гелена з роду Пшэздзецкіх (1753 -- 1821) -- выхоўвалася ў доме Аляксандры Агінскай, жонкі Міхала Казіміра Агінскага -- гетмана Вялікага Княства Літоўскага, "гетмана-кларнета", як яго называлі сябры, гаспадар слонімскай "сядзібы музаў". Была высокаадукаваная, валодала замежнымі мовамі, цудоўна танцавала, іграла на фартэпіяна і аргане, спявала прыемным кантральта.

Князь Антон нарадзіўся ў Вільні. Яго агульную і мастацкую адукацыю трэба прызнаць выдатнай. Дзякуючы сямейнай традыцыі далучэння да музыкі ён ужо ў маладыя гады набыў вядомасць як віяланчэліст. У 1792 годзе Антон Генрых едзе на вучобу ў Нямеччыну. Знаёмства з культурным жыццём Еўропы зрабіла дабратворны ўплыў на развіццё яго кампазітарскага дару. Пасля паразы паўстання пад кіраўніцтвам Тадэвуша Касцюшкі па волі бацькоў і па ўласным жаданні Антон Радзівіл пастанавіў жыць не ў межах "расійскіх" тэрыторыяў былой Рэчы Паспалітай, а ў яе "прускай" частцы. Таму ў 1794 годзе, адгукнуўшыся на запрашэнне прускага караля, ён прыязджае ў Берлін, дзе праз два гады пабраўся з стрыечнай сястрой Фрыдрыха Вільгельма II Фрыдэрыкай Луізаі Брандэнбургскай. Маладыя пасяліліся ў палацы, які ім падарваў бацька Антона.

Салон Радзівілаў на Вільгельмштрасэ зрабіўся адным з цэнтраў артыстычнага жыцця Берліна. Як адзначалі сучаснікі, *"кожныя два тыдні, а то і часцей, там выконвалі квартэты Гайдна, Моцарта, Бэтховена ды іншых майстроў. Сам князь у гэтых канцэртах выконваў віяланчэльную партыю"*. Асабістае знаёмства і сяброўства звязалі князя-музыканта з многімі славуцямі. Антону Радзівілу прысвячалі свае творы Бэтховен (Імянінная уверцюра оп. 115), Шапэн (Трыо g-moll op. 8), Шыmanoўская ("Серэнада для віяланчэлі ў суправаджэнні фартэпіяна").

Антон Радзівіл пакінуў пасля сябе каля трыццаці камерных твораў. Час, калі ён тварыў, -- першая траціна XIX стагоддзя -- час сутону класіцызму, зараджэння сентыменталізму і, нарэшце, перамогі ва ўсіх відах мастацтва рамантызму, які стаўся вядучай мастацкай плыню. Усе яны праглядаюцца ў камерных вакальных творах Радзівіла. Асаблівай увагі заслугоўваюць чатыры рамансы на вершы невядомых нямецкіх паэтаў. У выданні як аўтар пазначаны толькі А. Радзівіл. Ці не быў аўтарам вершаў ён сам? Тагачасная практыка сведчыць: калі аўтар музыкі і слоў быў адзін, у выданнях пазначаўся толькі аўтар музыкі. Несумненна, мы маем справу з вакальным

цыклам для тэнара ў суправаджэнні гітары і віяланчэлі, што само па сабе гаворыць пра многае: цыклічнасць яшчэ не запанавала ў вакальных жанрах да часу напісання князем гэтых твораў. Вось гэты цыкл:

№ 1. “Хвілі мінаюць”. Спракаветны гадзіннік, заведзены Ўсявышнім, адлічвае час нашага жыцця.

№ 2. “Цяпер я ставак не раблю”. Характэрныя рысы гэтага твора -- рэалізм (!), сацыяльны крытыцызм, горкі гумар. Імправізацыйная форма куплетаў стварае адчуванне тагачаснага аповеду. Вершы і музыка, сатканыя на адзін узор, выклікаюць у нашай памяці знаёмыя з маленства мелодыі або нагадваюць блізкую да народных формаў паэзію Беранжэ і Бёрнса.

№ 3. “Паміж скаламі ў даліне”. Да здзіўлення трапна схоплена і выяўлена ў музыцы атмасфера апошняга шубертаўскага “рамана ў песнях”. Раманс успрымаецца як не ўлучаная венскім геніем у “Зімовую дарогу” 25-я песня.

№ 4. “За калаўроткам”. Гукі калаўротка пераймалі многія кампазітары. І Радзівіл -- з першых.

У снежні 1814 года і ў лютым 1815-га падчас з’езду арыстакратыі, што сабралася на Венскі кангрэс, у сталіцы Аўстрыйскай імперыі была выканана аднаактавая ідылія “Вялікі дзень у замку, альбо Сцэны трубадураў 1148 года”. Музыка ідыліі належала розным кампазітарам, у тым ліку і Сальеры. Адну з галоўных партыяў (Бландэля дэ Нэля), у якой былі два вакальныя нумары, выканаў Антон Радзівіл-тэнар. Ён жа напісаў музыку да абодвух нумароў.

Самы буйны твор Антона Радзівіла -- опера “Фаўст” на тэкст Ёгана Вольфганга Гётэ. У 1808 годзе выйшла з друку першая частка трагедыі Гётэ “Фаўст”. Радзівіл адразу пачаў пісаць, дакладней, будаваць з тэксту “Фаўста” лібрэта оперы. Што ж падштурхнула князя на гэтую працу? Безумоўна, веліч “Фаўста” -- трубадура рамантызму, але і...

Дзед кампазітара князь Марцін Радзівіл -- дзівак з тых, чыё жыццё вельмі нагадвае жыццё Фаўста. Гэта быў шырокаадукаваны чалавек. Ведаў шмат моваў (у тым ліку старажытных), іграў на многіх музычных інструментах, заглыбляўся ў тэалогію - інтарэсы яго ў гэтай галіне сягалі да старажытных веравызнанняў. У сваёй сядзібе князь Марцін пабудаваў лабараторыю, дзе займаўся медыцынай, фізічнымі і хімічнымі доследамі, вышукваў філасофскі камень... Карацей, ну, чым не Фаўст? Калі Марцін Радзівіл памёр, Антону было сем гадоў. Дзед застаўся ў памяці і сьвядомасці ўнука не героем сямейнага падання, а жывым чалавекам, жыццё якога ўжо само па сабе ўплывала на дзіцячую фантазію. Можна ўявіць, як моцна быў уражаны князь Антон, прачытаўшы гётэўскі шэдэўр. Якая хваля пачуццяў узнялася ў ягонай душы! Не, ён проста мусіў пісаць гэты твор.

Геніяльны паэт сам згадзіўся на супрацоўніцтва з кампазітарам як лібрэтыст. Пра сваю сустрэчу з ім у Веймары ў 1814 годзе ён напісаў у мемуарах так: “*Візіт князя Радзівіла абудзіў тугу, якую цяжка суцішыць; яго геніяльная парывістая кампазіцыя да “Фаўста” зарадзіла ў нас цьмяную яшчэ надзею надзею на пастаноўку гэтага незвычайнага твора ў тэатры*”. Надзея спраўдзілася. Пачынаючы з берлінскай прэм’еры 1835 года, опера шмат дзесяцігоддзяў з вялікім поспехам ішла ў тэатрах Нямеччыны, Польшчы, Чэхіі, Англіі... Музыка оперы -- кранальна-задушэўная, поўная драматычнай напругі, то гратэскавая, то працятая містычным жахам, але заўсёды чароўная ў сваёй шчырасці і непадробным спачуванні аўтара сваім героям. Яна кліча да суперажывання і звернутая да самых патаемных глыбіняў нашай душы, дзе заўсёды ёсць месца дабрыні і спагадзе.

З прычыны свайго знатнага паходжання і становішча ў грамадстве князь абавязаны быў займацца палітыкай, а не музыкай. І гэта, магчыма, адзіная прычына, з якой ён

пакінуў пасля сябе невялікую колькасць твораў. Тым не менш у мастацтве князь Антон Генрык Радзівіл дасягнуў такіх вышыняў, што ўжо пры жыцці здабыў пра сябе вельмі ўхвальны розгалас. Сведчанні пра гэта пакінулі Ё. В. Гётэ, К. Цэльтэр і К. Лёвэ, Ф. Шапэн і Р. Шуман, крыху пазней Ф. Ліст, У. Адоеўскі і многія іншыя прыхільнікі таленту аўтара першага опернага “Фаўста”

Віктар Скорабагатаў

Лёс падарыў Гётэ музыку Радзівіла

Даўно сказана: нішто з нічога не ўзнікае. Усяму сучаснаму штосьці папярэднічала. Узаемакантакт культураў для іх развіцця рэч неабходная, што не патрабуе доказаў. Вось чаму нас так цікавіць месца “Фаўста” Антона Генрыка Радзівіла ў гісторыі еўрапейскага тэатральна-музычнага мастацтва эпохі рамантызму, уплыў гэтай партытуры на тагачасны музычны працэс, на паслядоўнікаў. Гэтаксама цікавяць нас філасофія і эстэтыка найвыдатнейшага з музычных увасабленняў найвыдатнейшага гётэўскага тварэння.

У гісторыі музыкі адзначаецца даволі незразумелае нам сёння заняўдбанне імя і творчасці Ёгана Себасцьяна Баха амаль на цэлае стагоддзе. Толькі пасля неверагодных намаганняў вялікіх нямецкіх рамантыкаў, перадусім Фелікса Мэндэльсона-Бартольдзі і яго паплечнікаў, сярод якіх вылучаецца стваральнік “Бахаўскага таварыства” Робэрт Шуман, творчая спадчына Баха-старэйшага стала агульнавядомай і папулярнай. Усё гэта так. Толькі...

Моцарт захапляўся Бахам. Дачыніцца да музыкі тытана барока ён мог найперш праз сыноў Баха, з якімі быў асабіста знаёмы. Бэтховену належаць вядомыя словы: “Не ручай, а мора імя яму!” (Vach у перакладзе з нямецкай -- ручай).

Ян Давід Голанд, прыдворны кампазітар Радзівілаў, пачынае уверцюру да балета “Арфей і Эўрыдыка” (1784) тэмай, амаль адзін у адзін падобнай на тэму з “Музычных прынашэнняў” Баха. І гэтаму ёсць тлумачэнне: жывучы ў Гамбургу, Голанд даволі шчыльна супрацоўнічаў з сынам Баха Філіпам Эмануілам, ад якога, верагодна, чуў гэты цудоўны твор. Карцей, у колах адукаваных музыкантаў-прафесіяналаў другой паловы XVIII -- пачатку XIX стагоддзя спадчыну Ёгана Себасцьяна Баха добра ведалі і высока цанілі. Да ліку тых музыкантаў належаў і князь Антон Генрык Радзівіл, чья творчая спадчына перажывае лёс нахштальт колішняга Бахавага.

Сутнасць нашай цікавасці не толькі ў тым, што “Фаўст” Радзівіла – першы сярод музычных твораў, асновай для якіх стаў гётэўскі шэдэўр. Яна яшчэ і ў тым, што князь Антон шмат у чым апярэдзіў свой час. Напрыклад, у сістэме лейтматываў, якую распрацаваў і ўвёў у оперную практыку Рыхард Вагнер, нямала з’яваў, што папярэднічалі яе ўзнікненню. Яна ўжо існавала працяглы час у сімфанічным і камерна-інструментальным жанрах. Такія ж захады ў кірунку да вагнераўскага разумення лейтматыўнай сістэмы мы сустракаем у партытуры Радзівілавага “Фаўста”.

Далей. Sprechstimme як прыём тэатральна абгрунтаваны і ўведзены ў мастацкую практыку прадстаўнікамі новавенскай школы на чале з Арнальдам Шёнбэргам. Партытура ж “Фаўста” амаль напалову пабудавана на гэтым прыёме. Радзівіл апіраўся на практыку французскай меладрамы, дзе размовы герояў накладваюцца на аркестравую тканіну. Дарэчы, хоць жанр меладрамы і не стаў характэрным для беларускага тэатра пачатку XIX стагоддзя, бо опера-балетныя тэатры на тэрыторыі Рэчы Паспалітай у пераважнай большасці спынілі сваё існаванне, у творчасці беларускіх кампазітараў, якія

жылі ў буйных сталіцах Еўропы, ён паспяхова развіваўся. Згадаем тут, акрамя, зразумела, Радзівіла, які жыў у Берліне, ягонага калегу Восіпа Казлоўскага, які плённа працаваў у гэтым жанры з лепшымі тэатральнымі трупамі Санкт-Пецярбурга. Прырода меладрамы Радзівіла, адрозна ад меладрамы, як яе разумелі Людвіг ван Бэтховен (“Эгмант”) ці Восіп Казлоўскі (“Фінгал”), набліжаецца да Шонбэргавога Sprechstimme, хоць яшчэ і далёкая ад яго. Спіс навацыяў Радзівіла можна доўжыць нават у “дробязях”. Музыказнаўства даволі шырока (і памылкова) сцвярджае, што Мефістофель упершыню заспяваў тэнорам у оперы Сяргея Пракоф’ева “Агнявы анёл”. Гэта не так – упершыню ён заспяваў тэнорам у “Фаўсце” Радзівіла.

Чатыры стагоддзі бытуе оперны жанр -- вяршыня музычных жанраў. Здараецца, што асобныя творы, нават вельмі папулярныя, застаюцца ў гісторыі адзінкавай з’явай. Здараецца, асобны твор дае цэлы кірунак развіцця жанру. Якое ж месца займае “Фаўст” Антона Радзівіла ў гісторыі оперы?

У 1791 годзе прэм’ерай “Чарадзейнай флейты” Вольфганг Амадэй Моцарт, сам таго не ведаючы, развітаўся з слухачамі. Яго жыццёвы шлях завяршаўся: праз колькі тыдняў незраўнаага генія не стала. “Requiem” застаўся ў накідах – вучань Моцарта Зюсмаер закончыў працу над ім пасля смерці настаўніка. “Чарадзейная флейта” – апошні оперны твор Моцарта – стаў яго духоўным тастамантам. Гэтэ выказаў жаданне пісаць для кампазітара другую (літаратурную, зразумела) частку “Чарадзейнай флейты”. Але смерць Моцарта адабрала ў чалавецтва магчымасць пачуць вынік супрацоўніцтва двух геніяў. Падаецца, што твор Гэтэ—Радзівіла і быў другой часткай “Чарадзейнай флейты”, напісанай без Моцарта, але, скажам так, “пад знакам Моцарта”, філасофскім увасабленнем другой часткі не напісанай Гэтэ дылогіі.

Чаму Антон Радзівіл выкарыстаў Прэлюдыю і фугу c-moll Моцарта ў якасці уверцюры да свайго “Фаўста”? Чаму не напісаў сваёй? Кампазітар, які ўзяўся напісаць такую оперу, як “Фаўст”, і бліскача справіўся з гэтай задачай, не мог сам напісаць уверцюру?! Выбар фугі Моцарта – акт абсалютна ўсвядомлены, безумоўна, ухвалены Гэтэ, які не адзін раз казаў свайму асабістаму сакратару Экерману: “*Моцарт – вось хто мог бы напісаць музыку да “Фаўста”*”. Дарэчы, Гэтэ, які ніколі да “Фаўста” і ніколі пасля яго ўвасаблення Радзівілам ні з кім з кампазітараў не супрацоўнічаў як оперны лібрэтыст, прыняў ідэю, прапанаваную князем Антонам адразу ж, без абумовак.

Уверцюра ў “Фаўсце” Радзівіла займае тое ж месца, што Прысвячэнне і Пралог у “Фаўсце” Гэтэ. Ідучы па слядах Радзівілавай сімвалікі (Фуга ёсць Пралог на Небе), можна беспамылкова адгадаць намер кампазітара: кожны раз, калі ён выкарыстоўвае музыку Моцарта ці стварае алузію на яе, будзе не што іншае, як прысутнасць Усявышняга ў дзеянні ці “*выяўленне Яго Волі*” (Н. Собалева), бо асоба і творчасць генія-мастака Моцарта неспасціжная, як неспасціжны Бог.

Але паспрабуем спасцігнуць гэтую сімваліку.

Сцэна ў садзе. Марта Швэртляйн з’яўляецца з музыкай – алузіяй пачатку I карціны “Чарадзейнай флейты”, дзе за Таміна гоніцца змей. У “Фаўсце” Гэтэ – з мей, дакладней змяя (Марта), спакушае Грэтхен авалодаць скарбамі, якія ёй не належаць, і выконвае тым самым функцыю біблейскага змея.

Марта і Мефістофель з’яўляюцца пад музыку Менуэта з Моцартавага “Дон Жуана”. Выкарыстанне гэтай цытаты не патрабуе слоў і ўчынкаў дзеля канкрэтызацыі ўзаемадачыненняў абодвух персанажаў. Менуэт Моцарта ў гэтым кантэксте служыць сімвалам парушэння хрысціянскай заповедзі, якую парушыў Дон Жуан, а значыць, парушылі Марта і Мефістофель.

Сцэна ў храме (Requiem). Эпізод Tuba mirum выкладзены Радзівілам тым самым рытмічным малюнкам (нават адчуваецца меладыйнае падабенства), што і тэма Tuba mirum у Requiem’е Моцарта. Музыка Requiem’а Радзівіла гучыць як воля Госпада, які

даруе Грэтхен яе правіны. Зноў праз знак Моцарта мы судакранаемся з Бібліяй, на гэты раз з Новым Запаведам: шукайце – і знойдзеце, стукайце – і будзе адчынена вам.

Апошні эпізод “Фаўста” – сцэна ў турме. Тэма хору анёлаў, якія абвяшчаюць Уратаванне Грэтхен, ёсць алюзія на завяршальны хор (у тым ліку жрацоў Храма Мудрасці) з “Чарадзейнай флейты”. Дарэчы, гэта мажорны варыянт тэмы Прэлюдыі Моцарта (Пралог у Тэатры) з Уверцюры, Іначай кажучы, зямное жыццё Грэтхен ёсць Пралог жыцця яе душы на Небе.

Пабудова “Фаўста” Гётэ ўяўляе сабой дзве розныя формы: I частка – зямное жыццё Фаўста, II частка жыццё міфалагічнае, легендарнае. Пры канцы V акта II часткі чытаецца пачатак ненапісанай (як ведаць, можа, задуманай?) III часткі, у якой дзея адбываецца на Небе, у духоўнай сферы. Ці не можам мы гаварыць, што праз стварэнне лібрэта да твора Радзівіла здзейснілася задума Гётэ наконт працягу “Чарадзейнай флейты”? Калі прыняць новыя ўмовы гульні, у якой галоўным становіцца не сюжэтная калізія, а духоўныя пошукі, хрысціянскі сімвал, карацей, тыя крытэрыі, што яднаюць I і II часткі літаратурнага, Гётэвага “Фаўста”, дык, падаецца, так яно і ёсць.

Неяк Гётэ сказаў Экерману: *“Усё вялікае і разумнае знаходзіцца ў меншым. Мы памятаем міністраў, якім аднолькава супрацьстаялі і народ, і каралі, а таму свае вялікія планы ім даводзілася ажыццяўляць у адзіноце. Пра тое, каб разум стаўся ўсенародным, марыць не выпадае. Усенароднымі могуць стаць жарсці і пачуцці, але разум навек застаецца лёсам выбраннікаў”*.

Вароты ў шырокі свет рамантызму былі адчыненыя ключом Гётэвага “Фаўста”. Герой “Чарадзейнай флейты” Таміна кажа словы, якія ў пэўным сэнсе можна лічыць эстэтычнай пазіцыяй аўтараў оперы: *“Пазнанне ісціны хай будзе вяццом перамогі, а любая дзяўчына – узнагародай”*. Галоўны герой „Фаўста” – герой новага часу – шукае не ісціны (у глабальным сэнсе Веры). Мэта ягоных вышукаў усеабдымныя веды. Не каханне узнагарода, а пачуццёвая жарсць – вось ровень ягоных дачыненняў з любай дзяўчынай.

Ап’яненне свабодай рамантычнага кахання прыводзіць нас на схіле XIX стагоддзя да яшчэ аднаго героя опернай сцэны Гофмана з оперы Жака Афэнбаха “Казкі Гофмана” – героя ўзапраўды п’янага. Сувязь, і даволі шчыльная, паміж творамі Радзівіла і Афэнбаха настолькі відавочная, што не выпадае гаварыць пра ідэі, якія “лунаюць у паветры”. Афэнбах, бясспрэчна, сведама парадзіраваў “Фаўста” Радзівіла...

“Фаўст” Гётэ ў XIX стагоддзі стаў асноваю вялікай колькасці музычных твораў – ад вакальных мініяцюраў да сімфоніяў і опер. XX стагоддзе развязвала іншыя эстэтычныя і філасофскія, а найперш жыццёвыя праблемы, таму, напэўна, яно такое беднае на гётэўскіх герояў, іх музычныя вобразы.

Мы вяртаемся да Радзівілавага “Фаўста” – твора надзвычай папулярнага ў XIX стагоддзі. У нашым стагоддзі ён амаль не гучаў. І калі цяпер “Фаўст” становіцца ў Беларусі актуальным, то гэта надае аптымізму. Значыць, мы як нацыя ачуньваем, бо нас клапацяць праблемы духу і быцця.

Віктар Скоробагатаў

Старонкі беларускага жыцця “Фаўста” Антона Радзівіла

У 1740-я гады ў Нясвіжскай рэзідэнцыі Радзівілаў быў створаны тэатр, які на пачатку 1750-х пачаў ставіць і оперныя спектаклі. Тэатр заснавала княгіня Францішка Уршуля Радзівіл (1705 -- 1753). Яна ж напісала болей чым 30 п’ес, якія былі пастаўлены.

“Камеды і трагеды” Уршулі Радзівіл аздобіў гравюрамі мастак М. Жукоўскі.

...У 1837 годзе ў Берлін прыехаў удасканалваць веды Станіслаў Манюшка. Жыў ён на кватэры свайго настаўніка -- рэктара Берлінскай спеўнай акадэміі прафесара Карла Фрыдрыха Рунгенхагена, таго самага чалавека, які пасля смерці князя Антона давеў яго працу да канца: адрэдагаваў да друку партытуру і быў дырыжорам першага поўнага выканання “Фаўста” ў 1835 годзе. На занятках прафесар дасканална прааналізаваў Радзівілаў твор. Пасля вяртання дадому ў 1844 годзе Манюшка выдаў у Віленскім музычным выдавецтве Ю. Завадскага асобныя нумары “Фаўста” ў сваёй клавірнай рэдакцыі.

Яшчэ ў 1995 годзе бібліятэка “Беларускай Капэлы” папоўнілася копіямі клавіра і партытуры “Фаўста” А. Радзівіла Берлінскага выдання 1835 года. Літаральна праз некалькі дзён за працу над перакладам лібрэта на беларускую мову прыступіў Васіль Сёмуха.

Вядома ж, нам хацелася пачаць працэс адраджэння Радзівілавага “Фаўста” ў Нясвіжы. Так мы і зрабілі. Праз год, на пачатку чэрвеня 1996 года, у Нясвіжы былі выкананы асобныя ўрыўкі з оперы (своеасаблівы “ПраФаўст”) для ўдзельнікаў Міжнароднага семінара ЮНЭСКО на захаванні садова-паркавых ансамбляў у Еўропе. Удзельнічалі ў тым канцэрце Леся Лют (сапрана), Віктар Скорабагатаў (барытон) і нашыя выдатныя піяністы Ганна Каржанеўская і Ігар Алоўнікаў.

У халодны лістападаўскі вечар 1996 года зала Мінскага дома літаратары сабрала шматлікіх прыхільнікаў музыкі. На гэты раз прагучалі ўжо не толькі арыі, але і ансамблі і разгорнутыя інструментальныя эпізоды оперы. Канцэрт стаўся сапраўднай сенсацияй у музычным жыцці Беларусі. “Фаўст-фрагменты” прэзентавалі ў той вечар Алена Бундзелева (Грэтхен), Рыгор Палішчук (Фаўст), Сяргей Франкоўскі (Жабрак, Мефістофель), Віктар Скорабагатаў (Брандэр, Мефістофель). Інструментальныя эпізоды гучалі ў выкананні піяністаў Ігара Алоўнікава і Юліі Шырынавай, вяланчэліста Алега Алоўнікава. Канцэртмайстар канцэрта Ганна Каржанеўская разам з выдатным акцёрам Нацыянальнага тэатра імя Янкі Купалы Юрыем Авяр’янавым распрацавалі драматургію таго незабыўнага вечара. Юрый Авяр’янаў бліскуча чытаў урыўкі з трагедыі. У фэе залы была разгорнута выстава з матэрыяламі, прысвечанымі Гётэ, Радзівілу, “Фаўсту”. Уступнае слова перад канцэртам сказаў Васіль Сёмуха.

Поспех гэтага канцэрта пераканаў нас у неабходнасці давесці справу да лагічнага канца -- ажыццявіць паўнаўвартаснае тэатральнае ўвасабленне “Фаўста”. Але спачатку мы зрабілі гуказапіс усёй музыкі на Беларускай радыё. У запісе ўзялі ўдзел сімфанічны аркестр (дырыжор Анатоль Лапуноў) і акадэмічны хор (дырыжор Віктар Роўда) Нацыянальнай тэлерадыёкампаніі Беларусі, салісты Нацыянальнай оперы Алена Бундзелева, Нагіма Галеева, Рыгор Палішчук, Віктар Скорабагатаў, Васіль Кавальчук, Аляксандр Кеда, Янаш Нялепа, Алег Кавалеўскі, Сяргей Белавусаў.

22 мая 1998 года у вялікай зале Дзяржаўнай філармоніі прагучалі нарэшце амаль усе эпізоды “Фаўста” ў аўтэнтчным выкананні (аркестр і хор Нацыянальнай тэлерадыёкампаніі, салісты Нацыянальнай оперы. Дырыжор -- А. Лапуноў).

У верасні 1998 года да нас звярнулася фраў Карын фон Урангель -- тагачасны дырэктар Інстытута Гётэ ў Мінску з ініцыятываю тэатральнага ўвасаблення “Фаўста” ў гонар 250-годдзя з дня нараджэння Ёгана Вольфганга Гётэ. Адпаведнае пагадненне паміж Інстытутам Гётэ і Міністэрствам культуры Беларусі дало магчымасць мінчанам быць першымі ў XX стагоддзі слухачамі і гледачамі цудоўнага музычнага спектакля “Фаўст” Антона Радзівіла -- першага і надзвычай таленавітага твора паводле першай часткі трагедыі Гётэ.

Для тэатральнай пастаноўкі 1999 года Ганна Каржанеўская зрабіла рэдакцыю оперы. Так, з двух актаў опера пашырана да трох, але сам музычны матэрыял крыху

скарочаны. Скарочаны тыя старонкі партытуры, якія паўтараюцца, або тыя часткі оперы, якія не адпавядалі галоўнай з адуме драматургічнага ўвасаблення тэмы спектакля. Акрамя таго, некаторыя размоўныя эпізоды пераведзены рэдактарам з меладраматычнага стану ў меладычна-рэчытатыўны.

З водгукаў і ўспамінаў

Якраз да 250-годдзя з дня народзінаў Гётэ Нацыянальны тэатр оперы Беларусі ставіць канцэртную версію напісанай Антонам Радзівілам у 1820 годзе оперы “Фаўст”. Гётэўскі “Фаўст”, трэба думаць, з гэтай нагоды можна будзе знайсці ў рэпертуары тэатраў бадай што ўсяго свету. Але пры першым аглядзе, напрыклад, мерапрыемстваў Інстытута імя Гётэ ва ўсім свеце толькі двойчы сустракаецца нешта, звязанае з тэмай “Фаўста”: пераклады (Кракаў, Веймар), адзін раз чытанні “Прафаўста” (Мадрас) і канферэнцыя па другой частцы “Фаўста”.

Здзейсненая ў Мінску пастаноўка “Фаўста” вялікая неспадзяванка і навіна нашаму стагоддзю.

-- Хто хоць што-колечы чуў пра кампазітара Радзівіла?

-- Хто сёння ведае, што Антон Радзівіл быў сучаснікам Гётэ?

-- Хто, зрэшты, ведае, што ён жыў у Берліне, валодаў нямецкай мовай і таму выдатна разумеў глыбінны сэнс “Фаўста”?

-- Хто ведае, што Гётэ па парадзе Цэльтэра, з якім шмат гадоў перапісваўся, слухаў фрагменты з кампазіцыі Радзівіла і што яны яму спадабаліся?

-- І ў якой з вядомых нам біяграфій Гётэ ёсць гаворка пра тое, што Гётэ напісаў яшчэ і лібрэта для Радзівілавай оперы?

Калі мы сёння чытаем гэтае лібрэта, мы бачым, што некаторыя фрагменты засталіся такімі, якімі мы, “знаўцы”, ведаем нашага “Фаўста”, іншыя сцэны дапасаваны да музыкі.

Асаблівае шчасце ў тым, што дзякуючы намаганням Віктара Скорабагатава і ягоных аднадумцаў гэты музычны твор стаў даступны слухачам у Мінску ужо ў 1996 годзе. З восені 1998 года ішла інтэнсіўная падрыхтоўка да паказу “Фаўста” на опернай сцэне, Кніга, якую вы трымаеце ў руках, дасць уяўленне пра тое, як некалі ацэньвалі кампазіцыю і што вядома пра жыццё Радзівіла і ягоны час.

Опера выконваецца па-беларуску. У кнізе вы знойдзеце арыгінальную нямецкую версію яе тэксту і шмат вартага ўвагі пра спевакоў і ансамбль.

*Карын баранэса фон Урангель,
дырэктар інстытута імя Гётэ ў Мінску.*

Візіт князя Радзівіла абудзіў тугу, якую цяжка суцішыць; яго геніяльная парывістая кампазіцыя да “Фаўста” зарадзіла ў нас цьмяную яшчэ надзею на пастаноўку гэтага незвычайнага твора ў тэатры.

Ёган Вольфганг фон Гётэ, 1814

Музыка Радзівіла да трагедыі Гётэ настолькі арыгінальная, што кожны іншы кампазітар, хто адважыцца пасля звярнуцца да “Фаўста”, будзе ўжо толькі пераемцам і паслядоўнікам князя.

Людвіг Рэлыштаб, 1820

Ты не паверыш мне, як мне было ў яго хораша, я там заставаўся б, пакуль бы мяне не прагналі... Ты ведаеш, як ён любіць музыку. Ён паказаў мне свайго “Фаўста”, і я знайшоў там многа рэчаў, настолькі хораша задуманых, нават геніяльных, што гэтага я ніяк не мог чакаць ад намесніка.

Фрыдэрык Шапэн, (з пісьма Цітусу Вайцахоўскаму. Кастрычнік 1829)

Сябры высакароднага мастацтва музыкі ў кампазіцыях да гётэўскага “Фаўста” атрымалі шэдэўр высокай вартасці. Бо ў ім глыбокашаноўны князь... пакінуў сябе... з усёй паўнатай і багаццем душы выказаўшы сябе ў гуках, з усёй сілай свайго цудоўнага таленту аддаўшыся музычнаму ўвасабленню сваёй любімай паэзіі... І гэтае цудоўна сфармаванае ўменне, орган адмысловастваральнага духу, умацавала ў ім густ, пры якім чыстае высакародства яго светаўспрымання выяўляецца непаўторна арыгінальна.

Берлін, 1 лістапада 1835 г.

Кіраўніцтва Спеўнай акадэміі:

К.Ф. Рунгенаген, Грэль, Л. Хэльвіг,

Ёрдан, Кёлер, Ліхтэнштайн, Хэльвіг-ІІ, Рыбэк

Музыка Радзівіла да “Фаўста” праяўляе незаплямленую фантазію, так сказаць, княскую прастату, дар вынаходніцтва, які часам хапае справу за самы карань.

Робэрт Шуман, 1837

Князь Антон Радзівіл належыць да ліку тых нямногіх кампаністаў, творы якіх не павінны і не могуць адысці ў забыццё. Ён любіў палымяна мастацтва, вывучаў яго з самай глыбокай руплівасцю, і праз тое не толькі набыў грунтоўныя і шырокія веды ў кампазіцыі, але быў таксама выдатным віртуозам на віяланчэлі.

Радзівіл палка любіў Гётэвага “Фаўста”; паэтычная душа ягоная знаходзіла для сябе поўнае выяўленне ў гэтым высокім творы: у ёй загаварыла патрэба перанесці гэтую “боскую драму” (divina comedia) у паэтычны свет гукаў, -- праспяваць тую палымяную любоў і тую дзівосную барацьбу неба і пекла, якая так захапляла яго ў каласальным тварэнні Гётэ... Музыкант не заказваў тэмы для свайго натхнення, не следаваў руціне аўтара слоў: ён знайшоў поўнае, дасканалае тварэнне, зразумеў, засвоіў, працуў яго цалкам і потым пераліў у гукі. Стварыць “Фаўста” музычнага -- думка смелая і высокая - была пастаянна думкаю ўсяго сталага ўзросту Радзівілавага жыцця.

Васіль Адоеўскі, (“Пра музыку князя Антона Радзівіла да “Фаўста” Гётэ”, 1837)

Князь Радзівіл не быў у музыцы простым дылетантам, але адметным кампазітарам. Яго цудоўную музыку да “Фаўста”, выдадзеную ўжо шмат гадоў таму, і цяпер кожнае зімы выконвае Берлінская Акадэмія вакальнага мастацтва. Сваёй глыбокай блізкасцю да ладу пачуццяў эпохі стварэння першай часткі гэтай паэмы яна, нам падаецца, пераўзыходзіць іншыя падобныя сучасныя спробы.

Фэрэнц Ліст, (з кнігі “Фрыдэрык Шапэн”, 1850)

...Я ўбачыў кнігі, прывезеныя мною калісьці з-за мяжы, між іншым гётэўскага “Фаўста”... Быў час, я ведаў “Фаўста” напамяць (першую частку, зразумела) слова ў слова; я не мог начытацца ім... З якім невыказным пачуццём убачыў я маленькую, надта мне знаёмую кніжку (дрэннага выдання 1828 года). Я ўспомніў усё: і Берлін, і студэнцкі час, і фройляйн Штых, і Зэйдэльмана ў ролі Мефістофеля, і музыку Радзівіла, і ўсё і ўся... Доўга не мог я заснуць: мая маладосць прайшла і стала перад мною, як прывід; агнём, атрутай пабегла па яго струнах, і закіпелі жаданні...

Іван Тургенёў, (з апавесці “Фаўст”, 1856)

КАМУНІКАТ.ORG

ФАЎСТ

Опера ў 2-х дзях
Лібрэта Ё.-В. Гётэ, музыка А.-Г. Радзівіла
Пераклад з нямецкай В. Сёмухі

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ:

ГРЭТХЕН	сапрана
МАРТА	мэца-сапрана
СТАРЫ ФАЎСТ	чытальнік
МАЛАДЫ ФАЎСТ	тэнар
ЖАБРАК	тэнар
МАЛАДЫ СЕЛЯНІН	тэнар
МЕФІСТОФЕЛЬ	тэнар, барытон
ЗЛЫ ДУХ	бас-барытон
ДУХ ЗЯМЛІ	бас
ФРОШ	тэнар
АЛЬТМАЕР	тэнар
ГОЛАС З АЛТАРА	тэнар
ЗЛЫ ДУХ	тэнар
ЗІБЕЛЬ	барытон
ДУХ ЗЯМЛІ	бас
БРАНДЭР	бас
ВАГНЕР	чытальнік
ГОЛАС ЗГАРЫ	чытальнік
ГОЛАС ССЯРЭДЗІНЫ	чытальнік
ХОР У САБОРЫ SOLI, ДУХІ SOLI	soprano I, soprano II alto tenore I, tenore II basso
АНЁЛЫ, ДУХІ, ХОР У САБОРЫ	змешаны хор
ЖАНЧЫНЫ	жаночы хор
ВУЧНІ, САЛДАТЫ, СЯЛЯНЕ, НЯБАЧНЫЯ ДУХІ, ЗЛЫЯ ДУХІ, СТУДЭНТЫ	мужчынскі хор

АРКЕСТРАВЫ ЁСТУП

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

Primo

ФАЎСТ

Бяжы на волю! Кінь бярлог!
Ці ж таямнічы Нострадам
Табе парадай не памог?
Не стаў апораю? Ты там
Спазнаеш бег усіх свяціл
І выверыш прыродны рух,
Духоўных набярэшы сіл
І будзеш з духамі, як дух.
Наш чэрствы розум тых радкоў
Святых не растлумачыць, не!

I. МЕЛАДРАМА

ФАЎСТ

Вы, духі, тут, з усіх бакоў!--
Прашу вас, адкажыце мне!
(Ён разгортвае кнігу і бачыць знак Макракосму).

(Га! Знак чароўны раптам зноў
Усімі думкамі і сэрцам авалодаў,
І кроў застылая, старая кроў
Юнацкіх прагне асалодаў.
Той, пэўна -- бог, хто склаў радкі,
Што бунт унутраны таймуюць,
Уцехай сэрца беднае чаруюць;
Мне знакі геніяльнае рукі
Па-свойму сэнс жыцця трактуюць!)

Ці сам я бог? Мне ж ясны да канца
Аб дзейнасці прыроднай сілы словы,
Я разумею праўду мудраца
І споведзі ягонай сэнс суровы:
"Для нас свет духаў не замкнуты,
Але на розуме ў нас пугты!

(Стань, вучань, і пунсом зары
Зямных грудзі абатры!)"
(Разглядае знак).

(Нішто адвольна цэласці не рве,
Усё ўзаемнай еднасцю жыве!

Нябеснай сілай свецяцца паўсюды
Быцця крыштальныя сасуды.
І сіле той няма запруды --
На крылах у гармоніі чароўнай
Усе часцінкі і сасуды роўны.)

Які спектакль! У шклянцы бура!
(Дзе ж я схяплю цябе, бясконцая натура?
Дзе ж я знайду цябе, жыцця крыніца,
Што моц дае і небу, і зямлі?
Калі ж таму, хто п'е з цябе, прыпаўшы ніцма,
Астудзіш вусны смяглыя, калі?)
(Нецярпліва перагортвае старонкі, бачыць знак Духа Зямлі).

(Другая ў знаку моц відна!)
О Дух Зямлі! Ты мне бліжэйшы!
Здаецца -- сам я стаў дужэйшы,
Палаю, нібы ад віна,
І мужнасць маю ў свет ісці,
Дзяліць і сум, і радасці,
Цяпер мне стала ўсё адно --
Перамагчы
Ці з караблём -- на дно!

Гусцеюць хмары...
Закрылі месяца святло...
Мігае лямпа... чад...
Праменні скачуць
Над галавой... і дзьме
Са столі жудасць на мяне,
Агортвае, хапае!
Я чую -- Дух жаданы тут!
Адкрыйся мне!
А сэрца рвецца, рвецца з пут!
Да адчуванняў новых
Душой і сэрцам я гатовы!
Я прагну адкрыцца! --
З'явіся, Дух! З'явіся, Дух!
Мне не шкада ні сэрца, ні жыцця!
(Бярэ кнігу і вымаўляе таямнічае заклінанне Духа.)

*Успыхвае барвовае полымя.
У полымі з'яўляецца Дух Зямлі.*

ДУХ ЗЯМЛІ

Хто зваў мяне?

ФАЎСТ *(адварнуўшыся)*

Жахлівы твар!

ДУХ ЗЯМЛІ

Маіх ты прагнуў сфер, з маіх піў чар!

І вось...
ФАЎСТ

О боль! Глядзець нясіл!

ДУХ ЗЯМЛІ

Здзівіўся я: хто так упарта кліча?
Хто хоча глянуць мне ў аблічча
Дай, думаю, прыму яго капрыз.
І вось я тут, а Фаўст раскіе!
Цябе, звышчалавек, скруціў мізэрны страх.
Дзе кліч душы? Няўжо зачах
Той свет, які за доўгія гады
У сэрцы выпаставаў ты,
Каб потым цешыцца заўзята,
Што з духамі ты стаў запанібрата!
Дзе Фаўст наш горды, чый язык
Данёс душы збалелай крык?
Як разумець, што раптам ты
Майго агню спало хаўся і твару,
Нібы чарвяк! О гэты вечны страх!

ФАЎСТ

Не страшна мне! Агонь мой не патух!
Я -- Фаўст! З табою роўны, Дух!

ДУХ ЗЯМЛІ

У бурах я, у вірах ўпаду
І ўзлячу увысь,
То назад імчу,
То імкнуся ўдаль!
У бурнасць хваль!
Жыццё і смерць, і мора,
Цвердзь і прастора!
Тчэцца на кроснах прыродных кругоў
У духоўнай сферы жывое адзенне багоў.

ФАЎСТ

Ты маеш свет і тчэш адзенне бога,
Які ж, Дух дзейны, блізкі я табе!

ДУХ ЗЯМЛІ

Свайму ты духу дух і брат,-- не мне!.. *(Знікае.)*

ФАЎСТ

Не брат? Каму ж я брат?
Богападобны вобраз я!--
Але табе не брат!

Пакінь свой футарал, святы сасуд,--
Хай спраўдзіцца апошні мой прысуд!
Забыві я пра цябе ў сваіх мурах.
А некалі ж ты быў лякарствам ад дакукі
І ззяў раскошаю на дзедаўскіх пірах,
Калі цябе перадавалі з рук у рукі;
Дзівосны ўзор мастацкае разьбы --
(Па звычаі, хто п'е, павінен на пацеху

Тлумачыць так, каб ездзілі ад смеху)
Напомніў дні юнацкае гульбы.
Цяпер цябе не перадам суседу,
Дасціпнасцю сваёй не ажыўлю бяседу.
Прыму ж пітво смяротнае, якое
Абраў я спрагнанай душою,
І ў полымі яго згару.
Апошні раз я п'ю. Вітаю новую зару.
(Падносіць чашу да вуснаў).

Званы і харальнае песнапенне.

II. ХОР АНЁЛАЎ

АНЁЛЫ

Хрыстос васкрэсе!
Хрыстос васкрэсе!
Мір вам, самотныя,
Цела смяротныя,
Духам гаротныя!
Грэх наш закрэслен!
Хрыстос васкрэсе!

ФАЎСТ

О гукі божыя магутнасці, лагоды,
Навошта прыляцелі вы ў закутак шэры?
Лунайце там, дзе ёсць пачуцці згоды --
Я чую вестуноў, але не маю веры...
Я плачу! Дык гучы, хвала харала!
Зноў да зямлі мяне ты прыкавала!

ЖАНЧЫНЫ

Пахім бальзамам
Мы яго палілі,
Цела яго мы
Саванам спавілі.
У дамавіне
Прах яго супакоілі.
Ах! а святыня
Дзе ж на зямлі?

АНЁЛЫ

З намі Сын Божы!
З намі Сын Божы!
Дабраславёныя --
Хто ўселюбёныя
Чыны ягоня
Сэрцам памножыў!
З намі сын Божы!

ВУЧНІ

Тло пераможана!
Ісус у высях,

Дух Сына Божяга
Злу не скарыўся;
Ён сярод творчых сіл
Радасна творыць там!
Ах, а зямны наш пыл
Тут на пакуты нам.
Мы застаемся ў горы,
Ў горы ты бачыш нас.
Ах, мы аплачам,
Шчасце Хрыста!

АНЁЛЫ

З намі Сын Божы!
З намі Сын Божы!
Тлен пераможаны,
З намі Хрыстос!
Вам, знемагаючым,
Брацтва жадаючым,
Бога благаючым,
Слова вяшчаючым,
Лёс праслаўляючым,
Блізкі вам Бог Хрыстос
З чыстых нябёс!
Блізкі вам Бог Хрыстос --
З намі Хрыстос!

III. ПЕСНЯ ЖАБРАКА

ЖАБРАК

Шаноўныя паны і пані,
Ніхто ў галечы з вас не рос,
Хай вас крануць мае рыданні,
Хай вас кране мой горкі лёс!
Чэрствасць сэрца хай не астудзіць,
Хто дасць -- здабудзе болей той!
Дзень свята гэтага абудзіць
Шчадроты ўсе душы людской.

IV. ІМКЛІВЫ МАРШ

ДЗЯЎЧЫНА-МЯШЧАНКА

Я ўсё яго шукала, ды, на жаль,
Увесь мой клопат марны і дарэмны.

ХОР САЛДАТАЎ

Змак з мурамі,
Змак зубчаты
Штурмам бяру я!
Здатных паненак,
Гожых дзяўчатак

Штурмам бяру я!
Штурм пераможны,
Слаўны наш плён!

Клічуць салдата
Гучныя трубы
Да перамогі
І да загубы!
Смела штурмуем!
Плён наш багаты!
Замкі, дзяўчаты
Павінны здацца!

Штурм пераможны,
Слаўны наш плён! --
Гэта салдату
І ёсць закон!

V. СЯЛЯНЕ ПАД ЛПАЙ, ПЕСНЯ І СКОКІ

МАЛАДЫ СЕЛЯНІН

На фэст прыбраўся раз пастух:
Каптан надзеў і капялюх --
Ну, проста шык, дый годзе!
Пад ліпаю людзей-людзей!..
Музыкі, смех -- аж дол гудзе!

СЯЛЯНЕ

Вух-ха! Юх-ха!
І-юх-ха-ха! Ха-ха!

МАЛАДЫ СЕЛЯНІН

А смык той чортам ходзе!

Хлапчына ў гурт бачком-бачком --
І дзеўку лёгка плечуком
Штурхель! -- а сам не лысы.
Яна зірнула строга: "Ах!
А каб ты скіс, а каб ты спрах!"

СЯЛЯНЕ

Вух-ха! Юх-ха!
І-юх-ха-ха! Ха-ха!

МАЛАДЫ СЕЛЯНІН

"Не адварочвай пысы!"

Адразу спетрыў спрытны зух,
Пад пахі дзеўку, скок -- і ў круг!
І -- дайце ж рады пары!
А шчокі іх гараць, як мак,
Рука ў руцэ -- агонь юнак!

СЯЛЯНЕ

Вух-ха! Юх-ха!
І-юх-ха-ха! Ха-ха!
МАЛАДЫ СЕЛЯНІН
...Сукенкі, локці, твары...

"Адно -- пагрэцца каля спадніц,
Ідзі -- шукай дурніц!
Чаго тут заляцацца!"
Ён ціха ўбок -- пад струнны зык,
Ад ліпы, смеху і музык!

СЯЛЯНЕ

Вух-ха! Юха-ха!
І-юх-ха-ха! Ха-ха!
МАЛАДЫ СЕЛЯНІН

А з ім пад ручку... цаца!
СЯЛЯНЕ І МАЛАДЫ СЕЛЯНІН
А з ім пад ручку... цаца!
Вух-ха! Юха-ха!
І-юх-ха-ха! Ха-ха!
А з ім, а з ім,
А з ім пад ручку... цаца!

VI. МЕЛАДРАМА, АРКЕСТРОВАЕ ІНТЭРМЕЦА

ВАГНЕР

Увечары нам толькі мілы дом.
(гаворыць павольна і раздумліва)
Чаго вы сталі, што вас так здзівіла?
Чым вас уразіў морак надвячорны?

ФАЎСТ (гаворыць ажыўлена, у такт)

Глянь! Вунь бяжыць па пожны
Нейкі цуцык чорны!

ВАГНЕР

Няхай бяжыць сваёй дарогай,--
Што ж такога?

ФАЎСТ

Прыгледзься лепш!
Бо ён... звер!.. Ці не звер?

ВАГНЕР

Звычайны пудлік, больш, бадай, нічога --
Згубіў гаспадара свайго.

ФАЎСТ

Ён петлямі бяжыць...
І хіжы выскал...
Ты бачыш, іскрыцца нават поўсьць яго?

ВАГНЕР

Адно мне ясна будзе --
Не звер які, а чорны пудзель.

ФАЎСТ

Але здаецца мне, вядзьмарскі круг
Ён робіць, замыкаючы ланцуг.

ВАГНЕР

Вас зрок падманвае заўчасна --
Сабака чорны -- бачу ясна.

ФАЎСТ

А мне здаецца, хлус
Нам робіць новы вядзьмарскі круг,
На будучы хаўрус.

ВАГНЕР

Блазнуе, скачучы ў сваволі,
Гаспадароў угледзеў двух.

ФАЎСТ

Вузее кола, вось ён тут!

ВАГНЕР

Дальбог! сабака, не вядзьмарскі чмут.
А прывідаў ні знаку; служыць так,
Як гэта водзіцца ў сабак.

ФАЎСТ

Ну што ж! Цю-цю! Хадзі сюды!

ВАГНЕР

Ай, пудлік! Бач, -- бярэ сляды!
Цікуе, глянь!--да нас бяжыць.
Слухмяны пёс, гатовы паслужыць.
Згубі чаго -- адразу знойдзе,
Ён і ў ваду па кій твой пойдзе.

ФАЎСТ

Твая тут праўда, марны ўсякі страх,
Ні звання духу, ўсё -- адна муштра.

ВАГНЕР

Вучоны пудзель псінай штукі
Да пары доктару навукі.
Так, ласкі варты нашай бакаляр,
Бо ён студэнцкай вывучкі шкаляр.

VII. ХАРАЛ У ЦАРКВЕ

ФАЎСТ

Пакінуў нівы я, паляны
У цемрыве глухой начы,
Каб, жудасным адчаем гнаны,
Самому ад сябе ўцячы.
Усе спакусы і ўсе звады
З сваёй я вытруціў крыві,
Любві нябеснай зноў я рады
І рады зноў зямной любві.

Пакінь скуголіць, пудзель, супакойся!
Чаго ты ўздыбіў хіб, грызеш парог?

Ідзі за печ прыляж, не бойся,
Пазбудзься й ты сваіх трывог.
Калі за горадам дарэчы дужа
Твая была мне весялосць,
Дык тут, няўрымслівы мой дружа,
Будзь як жаданы і спакойны госць.

Калі ў пакоі цесным гэтым
Праменьчык цемру разграбе,
Узняты ў высі духам светлым,
Ты быццам спазнаеш сябе,--
Выходзіць розум з укрыцця.
І я тады, святлом сагрэты,
Няўтольна п'ю з крыніц жыцця!

Дык не скуголь, прашу! Святыя гукі,
Якія сэрца грэюць, не павінны
Заглухнуць у вышці звярыным.
Мы ведаем, што людзі ад дакукі
З вялікіх ісцін строяць кпіны
І вельмі часта могуць самі
На іх накідвацца ліхімі псамі.

Вой гора мне! Хоць маю сілу волі,
Але ж ці гэтага даволі?
Чаму павінна высахнуць крыніца?
Чаму, сасмяглы, мушу адступіцца?
Не! я дасведчаны няблага:
Каб недастачу ў шчасці замяніць,
Мы звышзямное вучымся цаніць;
Наканавана ж нам да чыстай праўды прага,
Што выяўляецца на гэтым свеце --
І толькі ў Новым Запавеце.
Дык разгарну ж той кнігі першароднай,
Евангелля, святы арыгінал
І, ўклаўшы ў працу ўвесь запал,
Яго ўключу ў здабытак мовы роднай.
(Ён разгортвае фаліант і пачынае перакладаць)

Напісана: "Было спачатку С л о в а!"
Ці так? Ці ясна? Ці не памылкова?
Лічу, для Слова гонару зашмат,--
Перакладу я лепш на іншы лад,
Натхнёны згадкаю магічнай.
Напісана: "Была спачатку Д у м к а!" -- Так лагічнай.
Але без спеху толькі, з першых фраз
Каб я ў бяссэнсіцы не ўграз,--
Бо хіба ж Думка што-небудзь тварыла?
Скажу яснай: "Была спачатку С і л а!"
Пішу, а сэрца кроіць пачуццё,

Што не, не Сілай творыцца быццё.
Чакай, -- мо В о л я, Р о з у м,
Д з е я н н е, П а р ы ў?
Так, "Д з е я н н е м сусвет пачаты быў!"

Пудзель, калі хочаш быць са мною,
Не скавычы, дай спакою;
Не люблю скуглы я --
А памочнікі мне такія
Толькі марны запус т работы.
Не рабі турботы --
Мушу без ахвоты
Гасціннасць сваю прыпыніць--
Дзверы адчынены насцеж -- выйдзь!

Што раптам бачу тут?
Нібыта здань залезла ў кут.
Ці праўда гэта? Ці мо сон?
Расце мой пудзель, страшны ён!
Ён пухне ўгору, у бакі,
Ён велізарны стаў такі,
Што бегемота перарос!
Паслаў мне ваўкалака лёс!
У зрэнках -- вогненная злосць.
О! Я пазнаў цябе, мой го сць!
Пабачым, спадабаецца ці не
Ключ Саламона на напаўсатане!

(Крэсліць на дзвярах пяціраг овую зорку -- пентаграму Саламона).

ХОР ЗЛЫХ ДУХАЎ

Князь наш ў палоне, вой дзеткі!
Вой, не лезьце, ў доме сеткі!
Як жа хітранькі ліс
Не дагледзеў і раскіс!
Праньра, князь наш ліс!
Стойма ж тут мы!
Снуйма тут, снуйма ўсюды,
Каб з турмы заблуду нам уратаваць.
Верныя службай мы
Возьмемся, вызвалім дружна --
Бо і нам нямала
Выгоды прыпала.

ФАЎСТ

Скручу я злыдня ў рог
Замавай Чатырох!
Саламандра -- палай!
Ундзіна -- віруй!
Сільфіда -- лунай!
Гном -- працуй!

Той, хто стыхі

Не заклінае,
Той і не мае
Ніякай апоры,
Духаў пакоры.

Агнём згары,
Саламандра!
Круціся ў віры,
Ундзіна!
Зоркай ляці,
Сільфіда!
У дом свяці,
Incubus! Incubus!
Выходзьце, -- змацуем саюз!

Сіла не выйшла
З клятага выжла.
Выскаліў іклы, целам распух.
Так і не здаўся мне чортаў дух.
Моцы закліяцця
Мусіш паддацца!
А можа, з пекла
Пачварына збегла?
Глянь і суйміся,
Знаку скарыся,
Змрочны уладца!

Шчэсце тапырыцца, вырачыў зеўры,
Пахіба, страшыдла!
Той знак -- Хрыстовы,
Той знак -- суровы,
Знак Божае ўлады,
Святое спагады!

Думаў, што пудзель, аж ён
Вырас, раздаўся, як слон,
Кут заслانیўшы і печ,
Хоча туманам расплыцца,
Сіліцца вырвацца прэч.
Не, я прымушу пачвару скарыцца!
Гнеў мой -- магутны, пагрозы -- не жарты!
Полымем знішчу, шаленец упарты!
Не чакай найлепшага сродку майго!
МЕФІСТОФЕЛЬ
Навошта гвалт? Я рады вам служыць!

VIII. ХОР ДУХАЎ

МЕФІСТОФЕЛЬ

Залішнія прыгатаванні,--
Гатова ўсё. Спявайце, здані!

ДУХІ

Знікні, пануры
Морак скляпення.
Знікні, знікні!

Радасці снення,
Крозы імкнення,
Клічце ў эфір!
Прэч пранясуцца
Хмары, завеі,
Зоркі ўсміхнуцца,
Хай нас сагрэе
Сонца і мір!

Духаў чароды,
Сну йце заўсёды,
Лётайце, грайце,
Песні спявайце,
Чмур навявайце;
Воблакаў шаты
Духам крылатым
Звесьце на хаты
Краю людскога,
Раю каханых,
Шчасцем абраных,
Выбранцаў Бога!
Вінныя гронкі
Кіньма ў сасуды!
Хай сок салодкі
Пырскае ўсюды --
Поўняцца плыні
Сокамі тымі,
Чысцячы тыя
Плыні святых.
Плыні кідаюць
Стромья горы,
Плыні ўпадаюць
Плыўна ў азёры.
Там ля падножжа
Краскі прыгожа
Завадзі ўкрылі.
Птушкі ў іх крылы
Гояць ад зморы,
Потым у горы,
К сонцу, пад зоры,

К выспам у моры
Злятаюць лётка.
Бурныя хвалі,
Хвалі-каралі
Там іх вітаюць.
Там нашы чары --
Ў песнях гуллівых,
Там нашы пары --
Ў танцах чуллівых.
Там нашы мары,
Нашы натхненні,
Нашы памкненні
І летуценні.
Там нашы крозы
У пазахмар'і,
Там наш палац!
Там нашы крозы
І летуценні
Шлём у нябёсы,
Там наш палац!

МЕФІСТОФЕЛЬ

Заснуў! Удзячны вам, сыны эфіру,
Настроілі сваю цудоўна ліру!--
Вам на хвалу скажу пасля я тост.
Не па табе, мой Фаўсце, чортаў хвост!
Навейце мар салодкіх, хай у сне
Стары глыбей у вір нырне.
А мне, каб выйсці з-пад замка,
Патрэбны зубы пацука.
Адзін прыбег ужо і, бачу,
Гатоў рашыць маю задачу.

ІХ. ЗАКЛІНАННЕ МЕФІСТОФЕЛЯ

МЕФІСТОФЕЛЬ

Я -- цар мышэй і пацукоў,
Мух, вошай, жаб і павукоў --
Загадаю вам: падпаўзіце
І пентаграму абгрызіце.
Грызці хутчэй, грызці смялей
Там, дзе накапаны алей.
Згрызці той край,
Што выйсце замыкае.
Яшчэ грызні, каб лепей збегчы.
Даволі мне, бягу хутчэй.
Дабранач, Фаўсце!
Сустрэнемся яшчэ!

Х. ХОР ДУХАЎ

ДУХІ

Жаль! Ты знішчыў яго,
Прыгожы свет.

Рукой сваёй
Разбурьў, паверг!
Паўбог ты -- яго разбурьў!
Руіны узносім наверх, угору,
І плачам па разбітай прыгажосці.

Велічны зямны наш волат,
З немачы вядзі нас ўгору.
Свет новы ў сэрцы
Ты узвядзі!

Новы шлях вядзі на волю,
З каморы цеснай --
І новай песняй шлях асвяці!

ХІа. ХОР ДУХАЎ

ДУХІ

Ці падпіша?
Ён падпіша.
Ён не падпіша!
Ён падпіша!
Сок адмысловы -- гэта кроў,
Адновіць сілы зноў і зноў,
Раны загоіць, дух спатоліць,
Выйдзе вонкі немач,
Дух лагоды прыйдзе,
Немач сыдзе.
Сок адмысловы -- гэта кроў.

МЕФІСТОФЕЛЬ

Кроў -- гэта адмысловы сок.

ХІб. ХОР ДУХАЎ

ДУХІ

Угору, ўніз,
Смела, можна!
То мы ўнізе, то ўгары,
То коцімся долу!

Угору, уніз --
Смела, можна!

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

ХІІ. АРКЕСТРОВЫ ЁСТУП ДА СЦЭНЫ Ў ПІЎНІЦЫ АЎЭРБАХА Ў ЛЕЙПЦЫГУ

ФРОШ

Скажы, свяшчэнны Рым, чаму ты
Ўсе выносіш смуты?

БРАНДЭР

Цьфу! -- дрэнь.
Палітыка не для карчмы!
Далоў яе! Каму якая справа,
На чым трымаецца дзяржава.
Падзякуемце лепей мы,
Што па ласкавай волі бога
Не нас датычыцца трывога
За канцлерскі, за папскі трон.
З нас кожны папа, кожны ўдалы:
Давайце ж выберам, адно -- каб ён
Меў пры сабе святыя прычындады!

ФРОШ

Салавейка, салавей мой,
Прывітанне каханай спой.

ЗІБЕЛЬ

Вітаць каханку? К чорту!
К богу ў рай!

ФРОШ

І пацалуначак!
Не стой, не заважай!

Прэч замкі! Глухая ноч.
Прэч замкі! Не зводзіць воч.
Мілка спі! А рана ўстань,
Зноў замкні! Зноў замкні!

ЗІБЕЛЬ

Ну-ну! Спявай, хвалі, грымі ў званы --
Яшчэ ад рогату парву бакі я!
Каханкі нашы -- ўсе яны такія:
Не могуць жыць без здрады і маны.
Хай бабай цешыцца лясун,
Няхай казёл -- да коз ласун --
На скрыжаванні для яе
"Дабранач, бубачка!" -- бляе.
Бо дзеўцы хлопец бравы, шустры
Кавалак ці не надта тлусты?
Ёй лепш з вітаннем заадно
Шалёхнуць камень у акно!

БРАНДЭР *(стукаючы па стале)*

Фу! як вульгарна! Мілы збродзе,
Крыху пагрызліся -- і годзе!
З каханкай вам не навіна
Тыр чаць пад плотам давідна.
Паслухайце, я вам сваю
Таксама песеньку спяю,
На модны крой яна. А вы як след
За мной падцягвайце куплет!

XIII. ПЕСНЯ БРАНДЭРА ПРА ПАЦУКА

БРАНДЭР

Улез пацук аднойчы ў клець,
Жывіўся салам, здорам:
Распасвіў чэрава, што мець
І Лютэру не сорам.
Яму атруты да нары --
Кладзі хоць лапкі дагары,
Як бабніку якому.

СТУДЭНТЫ

Як бабніку якому!

БРАНДЭР

Забегаў ён угору, ўніз,
Ваду піў з кожнай лужы,
Падлогу скроб і сцены грыз,
Звярэў, як чорт за душы!
Шалеў, пішчаў ён, як вар'ят,--
Жышчэ яму -- ну, акурат
Як бабніку якому.

СТУДЭНТЫ

Як бабніку якому!

БРАНДЭР

Адчуў -- прыходзіць здыхата,
І шусь! -- на кухню шпарка,
Ляціць кулём, а тут пліта.
І крыкнула кухарка:
"Ага, ласунчык дарагі,
Такі табе канец благі,
Як бабніку якому!"

СТУДЭНТЫ

Як бабніку якому!

XIV. ПЕСНЯ МЕФІСТОФЕЛЯ ПРА БЛЫХУ

МЕФІСТОФЕЛЬ

Жыў раз кароль на свеце,
Была блыха ў яго...

ФРОШ

Бач ты! Блыха! У кожнага свая!
Блыху ахвотна прытуліў бы й я!

МЕФІСТОФЕЛЬ

Жыў раз кароль на свеце,
Была блыха ў яго.
Любіў яе і песціў
Больш, як сынка свайго.
Краўцоў сазваў. Спяшылі
З усіх канцоў краўцы --
Памералі, пашылі
Каптанік і штанцы.

СТУДЭНТЫ

Памералі, пашылі
Каптанік і штанцы.

БРАНДЭР

Краўцам хай скажуць, напрамілы бог,
Каб абмяралі з галавы да ног --
Бо то ж за штонікі за тья
Пасля адказваць будзе шыя.

МЕФІСТОФЕЛЬ

Убраў яе ў каралі --
Зіхціць, як той брыльянт.
Манарх любімай кралі
Павесіў крыж на бант.
Блыха міністрам стала --
На ўсё глядзіць згары,
Сваіх сяцёр ці мала
Прыстроіла ў двары.

СТУДЭНТЫ

Сваіх сяцёр ці мала
Прыстроіла ў двары.

МЕФІСТОФЕЛЬ

Няма ў палацы спасу
Ад фаварытак-блох;
Але паводле ўказу
Ніхто іх біць не мог.
Скрабуцца не ў самохаць --
Ад свербу пухнуць аж!
А мы іх пад пазногаць --
Прыцінем і -- шабаш!

СТУДЭНТЫ

А мы іх пад пазногаць --
Прыцінем і -- шабаш!

XV. ЗАКЛІНАННЕ МЕФІСТОФЕЛЯ

МЕФІСТОФЕЛЬ *(з дзіўнымі рухамі)*

Вінаград на лозах!
Рогі на козах!

Бо нам дала віна прырода,
Віном хай жа пырсне стол народу.
Глыбей глядзі ў прыроду тут!
Вось вам і дзіва,
Вось вам цуд!

Вымай затычкі -- піць пара!
ФРОШ, АЛЬТМАЕР, ЗІБЕЛЬ, БРАНДЭР
(вымаючы каранцы; заказанае кожным віно льецца ў чаркі)

Цудоўная крыніца! Рай! Ура!
МЕФІСТОФЕЛЬ
Прашу не праліваць майго добра!
(Сабутэльнікі п'юць зноў.)

ФРОШ, АЛЬТМАЕР, ЗІБЕЛЬ, БРАНДЭР
Нам тут, як канібалам добра,
Тут як свінням рай нам!

МЕФІСТОФЕЛЬ
Як цешыцца, як бавіцца свабодны люд!
ФАЎСТ

Хадзем, хай банкетуюць самі.
МЕФІСТОФЕЛЬ

Чакай, іх скоцтва перад вамі
Ва ўсёй красе хай выявіцца тут.
ЗІБЕЛЬ *(п'е неасцярожна; віно праліваецца
на падлогу і ўспыхвае).*

Агонь! Гару ўжо ў пекле за грахі я!
МЕФІСТОФЕЛЬ *(загаворчаючы полымя)*

Скарыся, родная стыхія!
(да сабутэльнікаў)

То вам чыснец быў дзеля пробы.
ЗІБЕЛЬ

Чакайце ж! Выб'ю вам вантробы --
Падайце, дзецюкі, мне кія!

ФРОШ
Мне ты заплаціш за абразу!

АЛЬТМАЕР
Пара канчаць, пара прагнаць заразу!

ЗІБЕЛЬ
Не, дзядзька! З лыткамі тваімі
У крапіву няварта лезці!

МЕФІСТОФЕЛЬ
Маўчы, мяшок!

ЗІБЕЛЬ
Прэч, гад! Не з тымі
Намерыўся інтрыгу сплесці!

БРАНДЭР
Гані яго!
АЛЬТМАЕР *(выцягвае корак, у твар шугае полымя)*

Гару! Гару!
ЗІБЕЛЬ

Ён чарадзеі!
Хапайце злыдня, ворага людзей!
(Усе дастаюць нажы і кідаюцца да Мефістофеля)
МЕФІСТОФЕЛЬ *(сур'ёзна і строга)*
Розум, зблытай словы,
Дай ім відзеж новы,
Рух вярні ў аковы!
АЛЬТМАЕР
Што гэта? Край, цудоўны край?
ФРОШ
Што бачу! Вінаград?
ЗІБЕЛЬ
І ягад -- хоць збірай!
БРАНДЭР
Які цудоўны вінаград,
Ён як райскі сад
Мне вабіць вока!
(Усе хапаюць адзін аднаго за насы і падымаюць нажы)
МЕФІСТОФЕЛЬ *(з сур'ёзнымі жэстамі)*
Кладу канец замовам, чарам!--
Хай вам урок не пройдзе дарам!
(Мефістофель знікае з Фаўстам)
ХОР НЯБАЧНЫХ ДУХАЎ
Хай вам урок не пройдзе дарам!
ЗІБЕЛЬ
Як? Што?
АЛЬТМАЕР І ФРОШ
Як? Твой трымаю нос я?
БРАНДЭР *(Зібелю)*
Я твой трымаю у руцэ!

XVI. МЕЛАДРАМА

ГРЭТХЕН
Як бы хацелася мне знаць,
Хто ён такі, той дзіўны пан?
Рухавы, статны і, відаць,
Не з простых родам, а з дваран.
Я ўмомант гэта зразумела,--
Трымаўся так дастойна, смела.
(Выходзіць)
МЕФІСТОФЕЛЬ
Заходзьце ціха, ні шу-шу!
ФАЎСТ
Хачу пабыць адзін, прашу!
МЕФІСТОФЕЛЬ
Такі парадачак не ў кожнай...
Але спяшу!
(Выходзіць, Фаўст разглядаецца вакол)

АРЫЯ ФАЎСТА

ФАЎСТ

Вячэрні змрок, салодкі змрок,
Акрый, акрый святыню гэту!
Закуй, прашу, мне розум на замок,
Каб я забыць уцехі мог.
Які спакой, якая ціша,--
Ва ўсім парадак і дагляд!
Дастаткам тут і ўбогасць дыша --
Ў каморцы той утульнасць, добры лад!
(Садзіцца ў скуранае крэсла каля ложка)

Прымі ж мяне! Як і другіх прымала
На трон бацькоўскі з радасцю, з журбой!
Як часта дзетвары гарэзны рой
Сваволіў колісь тут бывала!
Дзядулю тут каляднаю парой
За падарункі ўдзячна цалавала!
Я знаю, мілая, душой спрыяла
Ты гэтаму парадку; не дакор
Матулін тут кіруе, не прымусам
Ты засцілаеш стол абрусам
З руплівасцю сапраўднай гаспадыні.
О Грэтхен міла, мая багіня!
У гэтай хатцы цеснай
Сапраўдны рай нябесны!
А тут!

Святы мяне сцінае страх!
Як тут спакойна, як тут міла!
Прырода! У зачараваных снах
Анёлка ты ўскарміла!
Тут спала ты, мая дзяўчына,
На гэтым ложку спала ты;--
У гэтай хатцы дабрачынна
Саткаўся вобраз пекнаты!
А ты!

Што ты прынёс, нязваны госць?
Любоў, пашану, сваю злосць?
Чаго тут прагнеш? Што ў душы пануе?
Мой бедны Фаўст, цябе не пазнаю я!
Мо проста выпадак занёс
Цябе на шлях прыгоды,
Калі аж млееш ты ад асало ды?
Няўжо так правіць намі лёс?
Каб увайшла, дык што было б?

Чым апраўдаў бы свой учынак?--
Ты, асталоп,
Укленчыў бы перад дзяўчынай!
МЕФІСТОФЕЛЬ
Хутчэй! Хутчэй! Ідзе! Бяжымце прэч!

ФАЎСТ
Прэч! Прэч! Далей з яе прытулку!
МЕФІСТОФЕЛЬ

Вось вам -- шкатулку!
Патрэбная, скажу вам, рэч.
Пастаўце ў першую шуфляду;
Іду ў заклад я:
Убачыўшы такую лусту,
Дзяўчына з'дзе з глузду,--
Расчуляць цапачкі да слёз.
(Дзіця дзіцём, гульня гульнёй!)

ФАЎСТ
Але ці ёмка мне?

МЕФІСТОФЕЛЬ
Вы што, ўсур'ёз?
Мо самі возьмеце? А дзеўцы --чары?
Пры вашым спрыце
Лепш розумам сваім жывіце
І не рабіце мне турбот,
Каб я за прыхамаці жмінды
Не надрываў сабе жывот...
Ну! -- лататы дамо!
Дзіцятка ж хай сабе само
Тут спакушаецца для вас.
Ды нешта ў пана кіслы выгляд,
Нібы на лекцыю вам час
На метафізічны выклад.
Бяжым!
(Выходзяць)

АРЫЯ ГРЭТХЕН

ГРЭТХЕН (*уваходзіць з лямпаю*)
Тут горача і душна так...
А на дварэ не тое, што ўжо ў хаце...
Мне неяк так... не знаю як...
Чаму няма так доўга маці,
Глядзі, і немарасць прысніцца.
Якая ж я, аднак, дурніца...

Уладца Фулы слаўнай
Меў кубак для бясед,
Каханай дар, што рана
Сышла у лепшы свет.

З яго гаючы трунак
Піў на пірах кароль,
Глядзеў на падарунак,
Стаіўшы ў сэрцы боль.

Усім зычліўцам трона
Раздаў ён гарады,
А пры сабе да скону
Меў кубак залаты.
Сазваў на пір наказам
Ён рыцараў зямлі
І ў зале продкаў разам
Апошні раз пілі.

І прывітаў гасціну
Сардэчна валадар,
І выпіў, і ў пучыну
Ён кінуў мілай дар.
Прыбой у золкім змроччы
Той кубак падхапіў.
Кароль заплюшчыў вочы
І больш ужо не піў.

Адкуль шкатулка тут?
Я ж зачыніла куфар на замок.
Ды гэта ж цуд!
Якія рэчы ў ёй?
І хто яе паставіць мог?
Нашто тут доўга варажыць--
Прынеслі, пэўна, залажыць,
А вось і ключык! Адчыню?
А божа, колькі тут аздоб!
А божа мой! Такіх не бачыла акрас!
Любой дваранцы ў самы раз
Не сорамна насіць было б!
А вось і пара завушніц
Іграе пералівам фарб!
Ах! срэбра чыстае крыніц,
Надзела і -- зусім не тая Грэта!

Здатна, прыгожа, ў акурат!
Вельмі прыгожа, ды няшмат
У нас такіх, што цэняць гэта!
Сёння кожны мне скажа:
Калі за грошы --
Ты любы ды й прыгожы!
Наша доля! Ах, доля!

ХVII. АРЫЁЗА ФАЎСТА

ФАЎСТ

Пакінь! Пакінь!
Скажу адно я:
Калі ўсяму, што ў сэрцы маю,
Назвы адпаведнай не знайду,
Калі у белы свет дапытліва іду --
Каб словы ісціны шукаць
Іду у белы свет блукаць,--
Калі агонь, якім палаю,
Бясконцым, вечным называю,--
Ці ж гэта -- д'ябальскі падман?
Няўжо усё -- яго падман?

ХVIII. СЦЭНА Ў САДЗЕ

ГРЭТХЕН

Пан з далікатнасці гатовы
Да буднай знізіцца размовы.
Павандравалі вы па свеце шмат,
Жыццёвы вопыт за плячыма,--
Ці ж можа простая дзяўчына
Патрапіць вам у акурат?

ФАЎСТ

Ад мудрасці зямной мне горка --
Чаруе толькі позірк твой, гаворка...
(Цалуе ёй у руку)

ГРЭТХЕН

Як можна цалаваць руку,
Згрубелую ад хатняй працы!
Бо ж я гатую, мыю, тку --
Раблю усё, што кажа маці.

МАРТА

Дык пан заўсёды на калёсах?

МЕФІСТОФЕЛЬ

Што зробіш, лёсу я не ўладца!
З тугой бярэш у рукі посах,
А так хацелася б застацца.

МАРТА

Калі ты малады, то добра ўсяк:
І пасядзец і ў свеце пабадзяцца.
А пераспелы халасцяк,
Самотнік горкі без апоры --
Ён і памрэ ў галечы й горы!

МЕФІСТОФЕЛЬ

Пра гэта і падумаць цяжка, млосна!

МАРТА

А вы падумайце, пакуль не позна.

ГРЭТХЕН

Як той казаў: пайшоў -- забыў імя.
А вы лагодны пан,
Пачцівы і высакародны --
Навошта вам спатрэбілася я?

ФАЎСТ

Павер мне, мілая, што ўся асвета --
То пустата і слепата.

ГРЭТХЕН

Што вы?

ФАЎСТ

Ах, нявіннасць, прастата --
Сама сабе не ведае цаны,
Бо, можа, лепшае на свеце -- гэта
Цнатлівая пакорнасць, без маны.

ГРЭТХЕН

Ці ўспомніце мяне сяды-тады?
А я запомню пана назаўжды.

ФАЎСТ

Вы часта на самоце?

ГРЭТХЕН

Так!

Пра гаспадарку трэба дбаць
І думаць толькі аб рабоце.
Сама ўсё мушу гатаваць,
І мыць, і шыць -- і ўсё адна;
Штодзень кручуся да цямна,
А мама -- акуратная яна!
Хай не харомы, не палаты,
Пакінуў тата нам гарод,
Садок каля старэнькай хаты.
Жыць можна сціпла, мець даход,
Калі парадак весці строга.
Падаўся брат мой у салдаты,
Сястрычка адышла да Бога.
Хоць з ёю клопату было,
Ды перанесла б я іх зноў спачатку:
Так спагадала я дзіцятку --
Як тая красачка расло.

ФАЎСТ

Анёл -- калі як ты!

ГРЭТХЕН

Песціла я дзіцятка мілаты.
Рабіла ўсё сама без мамы, брата,
А тут якраз памёр мой тата,
Звяла матулю немач з ног,
І ёй ужо ратункам быць мог толькі бог.
І не магла тады ўжо маці
Карміць няшчаснага дзіцяці.
І давялося мне самой

Дзіцю быць мамай і сястрой.
Вось так з намогі маіх сіл
Дзіця расло на ўцеху ўсім.
ГРЭТХЕН (*гаворыць*)

Здаецца мне, пан далікатны; шмат
Адшкадаваўся на размовы.
Вандроўнік за ласку дзяўчат
Прыкінуцца мілым гатовы.
Я добра ведаю: шляхетны пан
Не ўпішацца у просценькі раман.

ФАЎСТ

Якое чыстае ты мела шчасце!

ГРЭТХЕН

Ах, не зусім! Было і ліхашчасце!
Пастаўлю я паблізку
Ўзбоч сябе калыску:
Паварухнецца -- я ўстаю,
Кладу дзіця ў пасцель сваю,
Кармлю і ціха калышу,
Альбо ад вечара да ранку,
Калі не спіць яно, нашу,
Спяваю калыханку
Кожны рух бяру на вочы,
А раніцою зноў -- за ночвы,
Пасля на рынак і да печы --
Дзень цэлы не разгорбіш плечы.
Нялёгка, пане мой, нам жыць вась так;
Затое спіш усмак, і ежа ўсмак.

МАРТА

Халасцяка старога выправіць магіла:
Жаночая яго не возьме сіла.

МЕФІСТОФЕЛЬ

Каб гэта вы
Ды засукала рукавы,
Ды прыгарнула --
Мне жыццё ты вярнула б.

МАРТА

Скажыце шчыра: хто ў вас на прыкмеце?
І дзе прытулак ваш у белым свеце?

МЕФІСТОФЕЛЬ

Скажу вам шчыра: жонка й печ --
Найдаражэйшая на свеце рэч.

МАРТА

Ды не -- я пра каханку, даму сэрца?

МЕФІСТОФЕЛЬ

О, а сэрцам я усюды быў да рэчы й месца.

МАРТА

Ах, божа мілы, я ў тым сэнсе, што жанчыны...

МЕФІСТОФЕЛЬ

На жарты з дамаю заўсёды ёсць прычыны.

МАРТА

Не, вамі я не зразумета!

МЕФІСТОФЕЛЬ

Нішто! А спетрыў я,

Што вы, жанчынка,-- ягадка мая!

ДУЭТ ФАЎСТА І ГРЭТХЕН

ФАЎСТ

А ці пазнала ты мяне,

Анёлак мой, калі я сёння увайшоў у гэты сад

ГРЭТХЕН

Я так стаяла

Апу сціўшы вочы долу...

ФАЎСТ

Дазволіў я сабе зашмат

Фрывольнасці, каля сабора

Вас сустрэўшы;

Даруйце мне такую вольнасць.

ГРЭТХЕН

Узрушанасць сваю тады няскора

Змагла я ўтаймаваць у сэрцы.

Не чула я дакораў,

Што я лядашчая, благая.

Ах, я думала, няўжо твой такі нораў

Што ўжо няма і спасу,

Ці не падумаў ён, што можна

Цябе узяць адразу?

І вось прызнаюся: чаму -- не знаю,

Я да вас вялікую прыхільнасць маю.

Сябе ж я часта моцна дакарала,

Што я вас тады пашкадавала.

ФАЎСТ

Каханая! Каханая!

ГРЭТХЕН

Пачакай!

ФАЎСТ

Што гэта ў вас? Букет?

ГРЭТХЕН

Ах, гэта толькі гульня!

ФАЎСТ

Што...

ГРЭТХЕН

Ой, не трэба кпіць!

ФАЎСТ

...шэпчаш ты?

ГРЭТХЕН

Не, не трэба кпіць!

Ён любіць -- не любіць ён,

Не любіць, не...
ФАЎСТ
Што шэпчаш ты?
ГРЭТХЕН
Ён любіць -- не любіць ён...
ФАЎСТ
Што шэпчаш ты?
ГРЭТХЕН
Ён любіць -- не любіць ён,
Любіць -- не любіць ён...
ФАЎСТ
О, святое хараство!
О, нябесны светлы вобраз твой!
ГРЭТХЕН
Ён любіць -- не любіць ён.
Ён любіць, ён любіць!
Ах! Ён любіць!
ФАЎСТ
Так, дзіця. О, не дрыжы, дзіця!
Позірк і поціск рук расказа,
На што і слоў няма.
ГРЭТХЕН
Ён любіць!
ФАЎСТ
Люблю я!
ГРЭТХЕН
Кахае ён!
ФАЎСТ
О, не дрыжы, дзіця маё!
Хай позірк мой
І поціск рук расказа,
На што і слоў няма.
Упіцца асалодаю я прагну бясконца!
Хай будзе бясконцай яна!
ГРЭТХЕН
Хай будзе бясконцай яна!
РАЗАМ
Каханьня прагну бясконцага,
Хай бясконцым будзе каханне!

ХІХ. ПРАЦЯГ СЦЭНЫ Ё САДЗЕ

МАРТА
Сцямнела ўжо.
МЕФІСТОФЕЛЬ
Так, нам ісці пара.
МАРТА
Вас не пусціла б я з двара,
Ды завулак наш -- прытулак розных бед:

Нібы ў суседзяў ўсіх адна турбота --
Дацікавацца з-за плота,
Што з'еў, чым перакусіў сусед.
Што ні зрабі -- адразу
Гатовы пагудкі.
Дзе ж парачка?
МЕФІСТОФЕЛЬ
П'юць нектар салодкі,
Нібыта мілья пчолкі!
МАРТА
Блізіцца да згоды.
МЕФІСТОФЕЛЬ
У згодзе ўсё!
МАРТА І МЕФІСТОФЕЛЬ
Такі прыроды ход!

СЦЭНА Ў АЛЬТАНЦЫ

ГРЭТХЕН
Ідзе, сюды ідзе!
Мяне шукае.
А на дварэ ўжо дзень,
А на дварэ світае.
ФАЎСТ
Гарэза, не дражні!
Мяне спытаеш --
У любоўным я агні,
Сама ты гэта знаеш.
ГРЭТХЕН
І я гару уся.
Навошта я табе?
ФАЎСТ
Хачу цябе, каханая,
Хачу, хачу цябе!
ГРЭТХЕН
Ах! Зноў просіш ты таго,
Што ўзяў.
ФАЎСТ
Хачу, хачу цябе!
ГРЭТХЕН
Зноў патрабуеш ты?
Ідзі да сэрца мне,
Ты мне жаданы!
Зноў просіш ты, што ўзяў ужо, каханы?
ФАЎСТ
Ах, скарб які салодкі ўзяў, жаданы!
ГРЭТХЕН
Сэрцам да сэрца прытуліцца прагну!
ФАЎСТ

Ах, прытулі да сэрца
Сэрцам палкім, прагным!
ГРЭТХЕН
Сэрцам да сэрца
Прагну я!
ФАЎСТ
Ах, скарб які салодкі ўзяў,
Твой палкі, жаданы!
ГРЭТХЕН
Сэрцам да сэрца прагну я!

СЦЭНА І КВАРТЭТ

МАРТА І МЕФІСТОФЕЛЬ
Жонка-зух і мудры друг
Знаюць жарсці часам.
А пакуль той друг -- не зух,
Хай не ходзяць разам!
(Мефістофель стукаецца)
ФАЎСТ
Хто там?
МЕФІСТОФЕЛЬ
Твой друг!
ФАЎСТ
О звер !
МЕФІСТОФЕЛЬ
Добра, вось ты зух цяпер!
Хто нагоду нам даруе,
Хай шчыруе, хай шчыруе!
МАРТА
Хто з нагоды не жанаты,
Той пракляты, той пракляты!
ГРЭТХЕН І ФАЎСТ
Хто, скажы, нам даў шал жарсці?
Хто даў шчасце, гэта шчасце?
Вечна будзе нам багата наша свята!
МЕФІСТОФЕЛЬ
Хто нагоду нам даруе, хай шчыруе!
МАРТА
Хто з нагоды не жанаты, той пракляты!
ФАЎСТ
Мне час ужо!
МАРТА
Не час, яшчэ не час!
ГРЭТХЕН
Бывай! Ад'е!
МЕФІСТОФЕЛЬ
Час, мой пан, прыйшла пара расстацца.
ФАЎСТ

Мне час настаў.
ГРЭТХЕН І ФАЎСТ
Бывай! Да скорай, скорай стрэчы зноў!
ГРЭТХЕН

О мілы бог! Мой бог!
Яшчэ такі юнец,
А мысліць, як стары мудрэц.
А я стаю, стаю, стаю,
І сорам есць душу маю.
Ах, Грэтхен, бедная, чаму
Спадалася яму?
Ад'ё! Да скорай стрэчы зноў!

ФАЎСТ
Які салодкі скарб, якая шата!
Саюз нашых сэрц хай будзе святам!
О, ты сэрца, кветка шчасця ты!
Ад'ё! Да скорай стрэчы зноў!

МАРТА І МЕФІСТОФЕЛЬ
Жонка-зух і мудры друг
Знаюць шалы жарсіі часам.
А пакуль той друг -- не зух,
Дык не дайце быць ім разам!

МЕФІСТОФЕЛЬ
Хто нагоду нам даруе, хай шчыруе!

МАРТА І МЕФІСТОФЕЛЬ
Хто з нагоды не жанаты, той пракляты!
Пара растацца -- час позні ўжо,
Пара растацца!

ГРЭТХЕН
Што ж, бывай!

ФАЎСТ
Што ж, бывай!

ГРЭТХЕН
Ад'ё!

ФАЎСТ
Ад'ё!

ГРЭТХЕН
Ах, сорам есць душу маю!

ДЗЕЯ ТРЭЦЯЯ

XX. АРЫЯ ГРЭТХЕН

ГРЭТХЕН
Мой спакой прапаў,
Спакой пагас.
Ужо не вернецца
Шчаслівы час.

Мінуў мой час,
Страшыць труна.
Свет мой пагас,
Я ў ім адна.

Душу маю
Агораў сум,
Завяла я
Ад горкіх дум.

Не вернецца
Шчаслівы час.

Толькі яго
Я чакаю даўно,
Ўсё выглядаю
Я ў акно.

Крок і хада,
І сіла плячэй,
Мілая ўсмешка,
Промні палкіх вачэй!

Вабная ласка,
Голас, далонь,
Вуснаў яго
Святы агонь!

Мой спакой прапаў,
Спакой пагас.
Не вернецца
Шчаслівы час.

Жаль сэрца рве --
Больш не стрываць:
О, каб магла
Яго ўтрымаць.

І палаваць
Усё жыццё,
З любоўю --
У небыццё!

Душу маю
Агораў сум,
Завяла я
Ад горкіх дум.

Мой спакой прапаў,
Мой спакой пагас.

№ XXI. СЦЭНА КАЛЯ ГАРАДСКОГА МУРА

ГРЭТХЕН (*ставіць свежыя кветкі перад вобразам Mater Dolorosa*)

Ах! Маці, схілі, заступніца,
Свой мілажальны твар,
Прымі мой боль.
Ах, Маці, схілі, пакутніца,
Свой твар і прымі мой боль.

У сэрцы рана.
Ты так аддана
Боль да Айца уносіш
І за сына просіш.

Нясі мой боль увысь --
Мой боль, як свой
Да Бога ўзвысь!

Схілі твар свой мілажальны,
Заступніца,
Прымі мой боль.

Адчуй жа, пачуй жа
Мой боль, што у душы.
Хто чуе мой боль, што у душы?

Як збалела сэрца,
Як дрыжыць і рвецца --
Знаеш толькі ты адна.

Як збалела сэрца,
Як дрыжыць яно,
Куды імкнецца --
Знаеш ты, пакутніца.

Хто боль мой пачуе? --
Той боль, што у душы.
Хто чуе мой боль,
Што бушуе у душы?

Ратунку, спасу прашу,
О, гора, гора, гора мне!
Боль мой хто чуе, што ў душы?

Ратунку я не бачу,
Ўсё плачу, плачу, плачу
І душыць боль мяне.

І кветкі я палівала
Слязою гарачай --
Ах! Калі я раніцой
Кветкі рвала для цябе.

Калі ў каморцы ўстала --
Зара мяне застала у слязах.

Ратуй мяне! Спасу мне!
Спасу дай!!! Ратуй мяне!

Заступніца,
Схілі свой твар,
Свой мілажальны твар;
Прымі мой боль.

Ах! Скрушна і пакутнай
Душы яві свой твар, яві!

XXII. ПЕСНЯ МЕФІСТОФЕЛЯ

МЕФІСТОФЕЛЬ

Скажы, чаго
Чакаць яго,
Хлапца свайго
Ля дома з ночкі ў ночку?
На ноч, на дзве
Гукне цябе,
Вянок сарве --
Не выйдзеш у вяночку.
Твой мілы друг
Хлапчына -- зух,
Ён мае нюх,
Умее заляцацца.
Спявай, кахай,
Цалуй, гуляй --
Цябе ж ён, знай,
Не павядзе вянчацца.

XXIII. ПАНІХІДА Ў САБОРЫ

ХОР

Requiem aeternam
Dona eis, Domine!
Et lux perpetua luceat eis!
Requiem aeternam
Dona eis, Domine!

ЗЛЫ ДУХ

Зусім іначай ты, Грэтхен,
Да алтара нявіннаю хадзіла.
І з зачытанае кніжкі
Ты шаптала малітвы.
Гульня і Бог у сэрцы!
Грэтхен!
Дзе розум твой?
Якая скруха
Томіць сэрцайка?

ГОЛАС З АЛТАРА (*на супраць хору*)

Te decet hymnus Deus! in Sion,
Tibi reddetur votum in Jerusalem.
Exaudi orationem meam!
Ad te omnis caro veniet.

ЗЛЫ ДУХ (*разам з Голасам з алтара*)

Моліш за матчыную душу,
Што праз вас навек
На мукі ўжо асуджана?
Парог заліты ч'ёй крывёй?

ХОР

Et lux perpetua luceat eis.
Requiem aeternam
Dona eis, Domine!

ЗЛЫ ДУХ

І што пад грэшным сэрцам
Цепліцца жывое?
Ці не пало хае
Яно цябе прысутнасцю?

ХОР

Dies irae, dies illa
Solvat saeculum in favilla,
Teste David cum Sibilla.

ГРЭТХЕН

Ах! Боль!
О, як мне пазбыцца дум,
Горасных, цяжкіх,
Што вярэдзяць так сэрца мне!

ХОР

Quantus tremor est futurus,

ЗЛЫ ДУХ

Твой грэх, твой!

ХОР

Quando iudex est venturus,
Nuncta stricte discussurus.

ГРЭТХЕН

Ах! Як збыць мне грэх!

ЗЛЫ ДУХ

Твой, грэх твой!
Грае ўжо труба!

ХОР

Tuba mirum spargens sonum,
Per sepulchra regionum,
Coget omnes ante thronum,

ЗЛЫ ДУХ

Дрыжаць магілы!
Кайся!!!

ХОР

Mors stupebit, et natura,
Cum resurget creatura
Judicanti responsura.

ЗЛЫ ДУХ

Як душа з агню - попелу са страхам
Да пякельнай мукі паўстае!

ХОР

Liber, liber, liber...

ГРЭТХЕН

Як збыць мне грэх?

ХОР

Liber scriptus proferetur,
In quo totum continetur,
Unde mundus judicetur.

ГРЭТХЕН І ЗЛЫ ДУХ

Мроіцца мне, што сам арган
Дыханне спірае,
А спеў у сэрца западае.
О, як мне пазбыцца дум?

ХОР

Judex ergo cum sedebit,
Quidquid latet, adparebit,
Nil inultum remanebit.

ГРЭТХЕН І ЗЛЫ ДУХ

Тут страшна мне!
Калоны, мур прыгнятаюць тут!
Жах скляпення душыць!
Душна! Душна!

ХОР

Quid sum, miser, tunc dicturus?
Quem patronum rogaturus?
Cum vix justus sit securus?

ЗЛЫ ДУХ

Хавайся!
Грэх і ганьбу як ты схаваеш?
Душна? Душна?
Лепш кайся!

ГОЛАС З АЛТАРА

Requiem aeternam
Dona eis, Domine,
Et lux perpetua.
Luceat eis cum sanctis tuis
In aeternum, quia pius es.

ЗЛЫ ДУХ *(разам з Голасам з алтара)*

Святыя гідзяць табою,
Бо грэх твой;
Рукой цябе не крыюць,
Жудасць у чыстых! Вой!

ХОР

Quid sum, miser, tunc dicturus?
Quem patronum rogaturus?
Cum vix justus sit securus?

ГРЭТХЕН

Мне страшна тут!
Жах скляпення душыць!
Душна!..
...Душна!
Дайце мне...
...флакончык!
(Падае непрытомная)

ХОР

Justus, sit securus?

XXIV. СЦЭНА ў ЦЯМНІЦЫ

ГРЭТХЕН *(звар'яцеля)*

Ведзьма маці мая,
Мар давала мяне!
Мой бацька -- лайдак,
З'еў жыўцом мяне!
Малая сястра паклала
Косці ў склепе ў труну.
Я птушкай прыгожай, вольнаю стала,
Птушкай прыгожаю я палячу, палячу!

ФАЎСТ *(адчыняе дзверы)*

Каханага не бачыць. А тым часам ён
Саломы шолах чуе і ланцужны звон.
(уваходзіць)

ГРЭТХЕН

О гора! Ўжо ідуць. Там смерць ідзе!

ФАЎСТ

Цішэй! Цішэй! Я вызвалю з турмы.

ГРЭТХЕН

Калі ты чалавек, паспачувай бядзе.

ФАЎСТ

Цішэй! Разбудзіш варту! Згінем мы.
(Бярэ ланцугі, каб разамкнуць іх)

ГРЭТХЕН

Хто ўладу даў табе, злы кат
Над беднай сіратою?
Чаму спраўляеш ноччу свой абрад?
Няўжо ты раніцою

Не можаш па мяне прыйсці?
Я жыць хачу! Пусці! Пусці!

Я маладая, нібы квет, і мушу кінуць свет!
Была прыгожая -- і ў тым мая віна,
Быў блізка друг, цяпер адна;
Вянок сарваны, кветка адцвіла.
О, не цягни, кацюга люты!
Май літасць! Я ж ніколі зла
Нікому не рабіла. За мае пакуты
Мне стала выракам пракляцце.

ФАЎСТ

Бяды такой не выцерпіць душа!

ГРЭТХЕН

Цяпер я ўся ў тваёй уладзе.
Дазволь дзіцятка накарміць спярша.
Яго ўсю ноч да сэрца я туліла.
Дзіця ўзялі. Мяне за краты.
І кажуць, я дзіця забіла.
Ах, больш не дам сабе я рады.
Не зальюся смехам.

"Паехаў мілы у свет
Па нішто" -- пяюць людзі!
А хто мне словы песні той
Тлумачыць будзе?

ФАЎСТ (*кідаеца на калені*)

Ён тут, ля ног тваіх, каханы.
Прыйшоў, каб разарваць твае кайданы.

ГРЭТХЕН

О, папросім заступніцтва ў Бога!
Глянь! Вось тут, каля парога --
Чортава логва,
Пекла віруе,
Злыдзень кіруе,
Лютуе, звяруга!

ФАЎСТ

Грэтхен! Грэтхен!

ГРЭТХЕН (*прыслухоўваеца*)

Ах! Гэта голас друга!
Так ён заве! Я чую голас мілы.
Я вольная! Няма турмы, магілы!
Я палячу да мілага на волю,
Забуду злую долю!
Зваў "Грэтхен!" мяне ён з-за гэтай сцяны.
Праз лямант геены, вышчэ сатаны,
Праз рогат і пошчак, праз вусцішны грук
Пачула салодкі і мілы мне гук.

ФАЎСТ

Я тут!

ГРЭТХЕН

Ты тут?! Яшчэ скажы хоць раз!

(Абдымаючы яго)

Ён тут! Ён тут! Агонь пякельны згас!

Дзе страх перад турмой? Дзе ланцугі?

Ты тут! Прыйшоў забраць мяне! Мой дарагі!

Вярнуўся зноў шчаслівы час!

Вось той сабор каля завулка,

І наша першая прагулка,

І сад дзе я, адрокшыся ўсяго

Чакала з Мартай любога свайго!

ФАЎСТ

Хадзем! Хадзем!

ГРЭТХЕН

Хвілінку хоць!

Мне добра там, дзе ты!

ФАЎСТ

Выходзь!

Калі цягну не пакінем,

Абое разам тут загінем.

ГРЭТХЕН

Як? Ты больш не ўмееш цалаваць, мой любы?

Жылі ў разлуцы мы, здаецца, мала,

А ўжо зусім не твая губы!

Чаму з табой мне сёння страшна стала?

Раней пяшчотаў прагнула тваіх,

Здавалася, як быццам я ў раі,

І на грудзях тваіх адпачывала.

Дык пацалу й мяне!

Не, я цябе!

О Божа! Халодныя губы -- чаго?

Былога кахання

Не засталася ні звання...

Хто выкраў яго?..

ФАЎСТ

Хадзем, каханая! Хадзем з няволі!

Люблю цябе, як не любіў ніколі.

Прашу адно -- ідзі за мной.

ГРЭТХЕН

Дык гэта ты!.. О... ты... каханы мой?..

ФАЎСТ

Я, я! Хадзем!

ГРЭТХЕН

Там на свабодзе

Жыць будзем у згодзе,

Няўжо табе не страшна быць пры мне?

Няўжо не бачыш ты, што я ў турме?

ФАЎСТ

Хадзем! Зарою неба запалала!

ГРЭТХЕН

Сваю я маму змардавала,
Сваё ўтапіла я дзіця,
Маё дзіця -- тваё дзіця.
Тваё! Ах Божа, гэта ж ён!..
Падай руку!.. Не сон, рука... не сон...
Вільготная рука твая...
О, вытры, вытры!
Здаецца мне, што бачу я
Густую кроў...
Каго ты закалоў?
Чыю ты загубіў душу?
Схавай свой страшны нож, прашу!

ФАЎСТ

Мінулае ў мінулым застаецца!
Не муч мяне, не крой мне сэрца.

ГРЭТХЕН

Не, застанься, мілы.
Я раскажу пра тры магілы,
Што заўтра будзеш ты капаць;
У першай мама будзе спаць,
А побач ляжа родны брат,
А я наўзбоч ад іх, не ў рад!
І на грудзях я прыгарну
Маё дзіця і з ім засну.
Бо дзе ж яшчэ яму ляжаць?
О, як хачу я зноў абняць
Цябе, мой любы, як бывала!
Ды ўсё мінула, ўсё прапала:
Сілком тулюся, ты ж не рад,
Чамусьці хілішся назад.--
Як рада я, што мы, што разам мы.

ФАЎСТ

Тады пайшлі хутчэй з турмы!

ГРЭТХЕН

Ку...ку...ды?

ФАЎСТ

На волю!

ГРЭТХЕН

Ў дамавіну!
На смерць пайду! Турму пакіну
На адпачынак вечны, на спакой
Пайду хоць зараз я з табой!
О, Генрых!
Далей ні кроку, мілы мой!

ФАЎСТ

Ты можаш! Адчыніў я дзверы!

ГРЭТХЕН

О не! Няма ўжо больш надзеі, веры.
Чаго ўцякаць? За сутарэннем
Чакае варта -- мне не збегчы.

Павесіць торбачку за плечы,
Ісці з нячыстым, злым сумленнем
Нядобра, брыдка мне, і ўрэшце,
Чаго блукаць, бадзяцца ў свеце,
Калі ўсё роўна не ўцячы?

ФАЎСТ

Я застаюся!

ГРЭТХЕН

Ах, маўчы, маўчы!

Дзіцятка рату й!
Там, дзе ручай бяжыць
У бары...
У сажалцы ляжыць,
У віры...
Пад кладкай...
Галоўкай дагары...
Яно жывенькае яшчэ.
Бяры яго хутчэй!
Рату й дзіцятка!
Яно жыве!
Рату й! Рату й!

ФАЎСТ

Адумайся, няўжо не хочаш волі?

ГРЭТХЕН (*спалохана*)

Каб толькі нам мінуць гару на полі!
Сядзіць на камені матуля...
Ах, як страшна мне з табою...
Сядзіць на камені матуля...
І мне ківае галавою...
Панікла ўся...
Васковае аблічча...
І не заве яна мяне... не кліча...
Каб добра нам было, яна заснула...
Але мінула шчасце... ўсё мінула!

ФАЎСТ

Ніякай просьбаю не ўзрушу,
Цябе я сілай весці мушу.

ГРЭТХЕН

Я не люблю ні гвалту, ні падману.
Пусці мяне, пусці, забойца,
Не развярэдзвай рану.

ФАЎСТ

Каханая, ўзыходзіць сонца!

ГРЭТХЕН (*узнёсла*)

Узыдзе сонца!
Дзень настане... дзень маіх пакут --
Ён днём вяселля будзе...
Ты ж не кажы нікому, што пабачыў тут
Сваю каханую ў турме, у брудзе...
Сарвалі мой вянец!

Ах, што рабіць? Канец...
Сустрэцца нам... суджана не ў танцы...
Народ таўчэцца,
Ужо няма на плошчы месца...
І рынак поўны...
Ударыў звон,
Зламаў свой кій суддзя.
Народ знямеў ад жаху...
Мяне хапаюць... вяжуць!
І ўжо вядуць на плаху...
Ўсе дотык вострага ляза
Нібы адчулі самі.
Пацякла... з вачэй сляза...
І свет нямеє... цішыня ў труне...

ФАЎСТ

О, лепш бы не радзіцца мне!

МЕФІСТОФЕЛЬ

Ідзем. Альбо дваім турма.
Вы не вагайцеся дарма!
Чакаюць коні на двары,
Прачнецца варта на зары.

ГРЭТХЕН

Хто гэта вылез з цемнаты?
Ён! Ён! Гані яго!..
Што хоча ён у міг святы?
Жыцця майго?..

ФАЎСТ

Жыць павінна ты!

ГРЭТХЕН

Аддаюся божаю суду!

МЕФІСТОФЕЛЬ

За мной, інакш адзін пайду.

ГРЭТХЕН

Іду, Гасподзь, іду! Рату й мяне!
Анёлы, вы пры божым троне
Не адмаўляйце ў абароне!
Ты, Генрых, страшны мне!

МЕФІСТОФЕЛЬ

За мной! За мной! Яна асуджана!

РАТУНАК

ХОР АНЁЛАЎ

Gloria, gloria excelsis Deo
Ратунку, ратунку, ратунку!

ГОЛАС ЗГАРЫ

Яна ўратавана!

ГОЛАС ССЯРЭДЗІНЫ, ЗАЦІХАЮЧЫ

Генрых! Генрых!

Заслона

Дадатак

[Незакончаная сцэна]

XXV. КУХНЯ ВЕДЗЬМЫ

МЕФІСТОФЕЛЬ

Глянь, колькі любасці -- уга!
Служанка вось! А той -- слуга!
А дзе ж сама? Васпані прыме?

ЗВЯРЫ (*прамаўляюць хорам*)

У дыме
Гаспадыня
Праз комін -- шуга!

МЕФІСТОФЕЛЬ

І доўга там яна лунае?

ЗВЯРЫ

Пакуль мы лапкі саграваем.

МЕФІСТОФЕЛЬ

Такія дыскурсы ў ахвоту
Я веў бы з імі да зары.
Кажыце ўжо, што кодла ваша
Гатуе нам, якой бурды?

ЗВЯРЫ

Жабрачая уцеха -- каша.

МЕФІСТОФЕЛЬ

О, збярэцца публікі сюды!

МАЛПА

Са мной пагуляй,
І грошык дай --
Дай выйграць мне, пане.
Дурны -- хто жабрак,
З грашмі ж, аднак --
Мудрэц я, ў пашане.

МАЛПА

Такі ўжо свет!
Пусты эфект,
Няма ў ім згоды;
Звініць, як шкло,
Бо ўсё ў ім -- тло
Было заўсёды.
Блішчыць, мігціць,
Звініць, трымціць,
А я прыродны!
Мой мілы сын,
Будзь сам, адзін!

Век кароткі!
Кранеш і -- дзын!
І -- чаропкі.

ФАЎСТ

Ах, каб жа ўбачыць вобраз не ў тумане,
Хутчэй пакінуць гэты кут!
Чароўны вобраз любасных пакут
Хай прыгажосцю яўнай стане!

МЕФІСТОФЕЛЬ

Каб малпачка ў лато гуляць умела,
Ад радасці яна б самлела.

МЕФІСТОФЕЛЬ

А сіта -- што?

МАЛПА

Будзь злодзей хто,
За тры вярсты пазнаем.
Глянй сам і ты!
Хто злодзей тут? -- Ты.
Цябе і трымаем.

МЕФІСТОФЕЛЬ

А той кацёл?

ЗВЯРЫ

Прайдоха, асёл!
Ды гэта ж кацёл,
Вядзьмачы кацёлак!

МЕФІСТОФЕЛЬ

Няветлівы чмут!

МАЛПА

А ты, баламут,
Займіся прастолам!

ФАЎСТ

Што бачу я? Ў чароўным шкле
Лунае цьмяна вобраз мілы!
Каханне, дай хутчэй мне хуткасныя крылы
Дагнаць чароўную ў імгле!

ФАЎСТ

Няўжо краса зямная тут?
Няўжо у дзівародным целе трэба
Нябесны мне убачыць сёння цуд?
Няўжо такое родзіць глеба?

МЕФІСТОФЕЛЬ

Вядома, ўжо як бог аж шэсць пацее дзён,
І потым "брава! каж ён,
Дык мусіць выйсці неблагое.
Красой любуйся хоць да слёз, --
Дастаць яе не цяжка чорту-хвату.
Шчаслівы той, на чый прыпала лёс
Прывесці золатка у хату!
Вось, як кароль, дарую гонар трону, --
Трымаю скіпетр я, падайце і карону!

ЗВЯРЫ

О, з ласкі тваёй
Ты потам, крывёй
Карону змацу й нам!
Ну вось, акурат!
Мы скажам у лад,
Мы складна зрыфмуем.

ФАЎСТ (*перад люстрам*)

Вой не, мой пане, -- мне ўжо аж!

МЕФІСТОФЕЛЬ

І мне іх выбрыкаў ці не замнога.

ЗВЯРЫ

Калі ў нас кураж,--
Калі шанец наш,
Дык мы мыслім строга!

ФАЎСТ

Мне нават грудзі распірае,--
Пакінем лепш смярдзючы зброд.

МЕФІСТОФЕЛЬ

Ну ж, хай кожны з нас прызнае,
Што малпы -- самы паэтычны род.

*(Кацёл падымаецца ўгору; узнікае вялікае полымя;
з дзікім лямантам праз комін улятае ведзьма).*

ВЕДЗЬМА

Ай-яй-яй-ёй!
Пракляты склют, ай-ёй!
Ай-ёй, свіння-свіннёй!
Праспаў мне кашу,
Спаліў, а-ёй!
Пракляты склют!
Што трэба вам?
Хто гэта тут
Калоціць нам
Святы куток?
Вось зараз дам
Вам трасцы ў бок!

МЕФІСТОФЕЛЬ (*у адным рытме з вяланчэлямі*)

Шарах! Шарах! --
Па ўсіх гаршках,
Каб загуло
Тваё кубло!
Пасля, карга,
Карга, карга,
Твая чарга!
Ну што, старое пудзіла, пазнала
Свайго вялікага гаспадара?
Паб'ю, патрушчу, каб прапала
Хлам'ё тваё й смярдзючая нара!

Антоні Генрык Радзівіл (1775 - 1833)

Безназоўнае

**Цыкл песняў на тэксты невядомых аўтараў (А. Г. Радзівіл ???)
Пераклады Васіля Сёмухі**

КАМУНІКАТ.ORG

Хвілі мінаюць...

Хвілі мінаюць,
Час адыходзіць,
Хмары спльваюць,
Напорысты вецер іх го ніць;
І толькі ў грудзях не патух
тайных жаданняў няскораны дух.

Кветкі пажоўклі,
Лісце пажухла,
Птушкі замоўклі,
Музыка радасці заглухла;
І толькі грэе сэрца даброць,
Якую навекі даў нам Г асподзь.

Плыні змялелі,
Руды прапалі,
Труны сатлелі,
Пачэзлі магілы, аселі скалы;
Толькі не мае ў вечнасці тла,
І ў сэрцы дух Божага святла.

Цяпер я ставак не раблю...

Цяпер я ставак не раблю, ля-ля!
Таму жыву я, п'ю, люблю, ля-ля!
І хто мне сябрам хоча быць,
Хай чокнецца і будзем піць
Апошняе віно, апошняе віно.

На грошы стаўка -- будзь здароў, ля-ля!
Я страціў мужнасьць і сяброў, о жаль!
І вось я грошыкі раблю,
Тут іх лаўлю, а там гублю,
З манетай жыць люблю.

І вось паставіў я на баб, ля-ля!
Дальбог, я ў розуме аслаб, о жаль!
Скажу вам шчыра, сярод іх
Няма ні добрых, ні благіх,
Няма багінь маіх.

На гонар стаўку я зрабіў, ля-ля!
Але у славе не хадзіў, о жаль!
І не падняўся я ў цане,
Глядзелі коса на мяне,
Як толькі ні гадзіў.

Зрабіў я стаўку на вайну, ля-ля!
І шмат у гэтым дасягнуў, ля-ля!
І вось я на чужой зямлі,
Мы ворага перамаглі,
Але я без нагі.

І больш я ставак не раблю, ля-ля!
Бо я жыццё сваё люблю, ля-ля!
Але канчаецца віно,
Дап'ём яго, жыццё ж адно,
Хай вып'ецца яно!

Паміж скаламі ў даліне...

Паміж скаламі ў даліне,
Дзе струменіцца ручай,
Хай мяне журба пакіне,
Боль сардэчны і адчай.
У магіле пад густой вярбой
Я знайду нарэшце свой спакой!

Ён табе не лашчыў сэрца,
Светлых мрояў не прынёс,
І не даў душы сагрэцца,
Не прыняў пакут і слёз.
У даліне пад густой вярбой
Сэрцу злагада, душы -- спакой.

Тут мая надзея гіне,
Тут бушуе мой адчай.
Паміж скаламі ў даліне,
Дзе струменіцца ручай.
Дол зялёны пад густой вярбой
Хай мне дасьць уцеху і спакой!

Сядзіць за калаўроткам...

Сядзіць за калаўроткам
Паненка-краска, котка,
У працы ўся.
А побач каля панны
Стаіць яе каханы,
Ах, задумаўся.

Чаго хлапчына верны
Такі ўжо задуменны?--
Яна ж прадзе!

Чаго ж бо да кудзелі
Так вочы прыкіпелі,--
Не адвядзе.

Ён думае: дзяўчатка,
Прадзеш ты тонка, гладка
На радасьць мне.

Чаму, як маё сэрца,
Так часта нітка рвецца?
Чаму? Чаму?
Хай Бог адзін мне скажа,
Каму патрэбна пража?
Ах, каму? Каму?

Што будзе пад тканінай,
Алтар ці дамавіна?
Яна прадзе, спявае,
А час пяском спывае,
Не вечна ўсё.

І вось ад працы моўчкі
Дзяўчо ўздымае вочкі
На хлопца, ах!
І як вясновым ранкам,
Рассеяўся ў каханка
Ранейшы страх,
Ранейшы страх.

З нецyklічных песняў

Да Эмы

Музыка князя Антонія Радзівіла

Верш Шылера. Пераклад на польскую Шымановіча

Пераклад з польскай на беларускую Сёмухі

Сам, у мгліста-шэрым змроку
Знікла шчасце, адплыло.
Толькі любаснае воку
Цьміцца зорачкі святло. 2 разы
Але бляск яе згары -- |
Быццам знак начной зары |2 разы

Каб ты золак не праспала,

Смерць замкнула зрок табе
І ў мой сум цябе схавала,
Каб жыла ты ува мне. 2 разы
Там жыве душа твая, |
Тут адзін у смутку я. |2 разы

Хіба тая, што кахала,
Можа знікнуць і не быць?
А што знікла, што прапала,
Ці ж каханнем можа быць? 2 разы
Ці ж яе нябесны пал |
Быццам жар зямны прапаў? |2 разы

Сярод балотнай асакі...

Сярод балотнай асакі
Квет незабудкі трапяткі
Самотна падростаў;
А на грудку Аўр орын квет,
Квет ружы цешыў белы свет --
Раскошна красаваў.

Глядзі, якое я красы!
Мяне княгіня ў валасы
Як дьямант бярэ.
А ты, няўдалы, ў цішыні
Ў цяні свае марнуеш дні
Срод балот памрэш.

Твая калючая краса,--
Квет незабудкі адказаў,--
Шмат радасці дае.
Калі ж кранецца асцюка
Неасцярожная рука --
Сустрэне боль яе.